

Hvilken betydning har utdanning for tilbøyeligheten til å få barn utenfor ekteskap?

Ane Lønsetteig

Masteroppgave ved Økonomisk Institutt

UNIVERSITETET I OSLO

13.5.2013

Hvilken betydning har utdanning for tilbøyeligheten til å få barn utenfor ekteskap?

© Ane Lønsetteig

2013

Hvilken betydning har utdanning for tilbøyeligheten til å få barn utenfor ekteskap?

Ane Lønsetteig

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: Reprosentralen, Universitetet i Oslo

Sammendrag

Målet med denne oppgaven er å finne ut om det er en negativ sammenheng mellom utdanning, sosioøkonomisk bakgrunn og utenomekteskapelig fruktbarhet. Med andre ord, er det et lavstatus-fenomen å få barn utenfor ekteskap i Norge? Studier fra andre land har vist en klar sammenheng mellom lav sosioøkonomisk status og tilbøyeligheten til å få barn utenfor ekteskap, og det er derfor interessant å undersøke om man ser samme mønster i Norge.

Analysen er basert på data fra Det sentrale personregister. Fordelen med registerdata er at de er nøyaktige, detaljerte og representative for hele befolkningen. Ved å bruke dette datasettet kan jeg dermed analysere sammenhengen mellom utdanning, fruktbarhetsmønsteret og ekteskapsmønsteret til alle norske kvinner og menn. Jeg estimerer først modeller med effekten av fars utdanning (som brukes som en indikator på sosioøkonomisk bakgrunn), deretter effekten av egen utdanning, og til slutt inkluderes begge forklaringsvariablene. Sistnevnte gjøres for å skille effekten av egen og fars utdanning fra hverandre. Jeg estimerer separate modeller for kvinner og menn.

I første omgang estimerer jeg modellene for alle kvinner og menn, uansett sivilstand, mens jeg i andre runde begrenser analysen til kun å inkludere ugifte personer. Det gjør at jeg kan sammenligne ugifte personers tilbøyelighet til å få barn med den generelle tilbøyeligheten til norske kvinner og menn. Slik kan jeg studere om det er forskjellige effekter av utdanning og sosioøkonomisk bakgrunn for gifte og ugifte personer. Metoden jeg bruker er diskret tids forløpsanalyse, og jeg måler individers tilbøyelighet til å gå fra å være barnløse til å få sitt første barn.

Resultatene viser at kvinner og menn med laveste utdanningsnivå har størst sannsynlighet for å få barn utenfor ekteskap. Når man ikke betinger med hensyn til sivilstatus, ses derimot et positivt forhold mellom menns utdanning og fruktbarhet, der menn med master- eller doktorgrad er mest tilbøyelig til å få barn. For kvinner er dette forholdet negativt, men ikke like negativt som når man begrenser analysen til ugifte kvinner. Effekten av fars utdanning er også negativ – og ved høyeste utdanningsnivå mer negativ enn effekten av egen utdanning – og sterkest for ugifte kvinner og menn. Det vil si at å ha en velutdannet far påvirker risikoen for å få barn utenfor ekteskap ekstra mye. Generelt er effektene noe sterkere for kvinner enn for menn.

Forord

Først vil jeg takke veilederen min, Øystein Kravdal, for veldig god oppfølging og raske tilbakemeldinger. Jeg vil også takke broren min, Øystein, for hjelp til korrektur. Til slutt vil jeg takke Anne for å ha gjort hverdagene litt lysere. Innboksen min hadde ikke vært den samme uten deg.

Innholdsfortegnelse

1	Innledning.....	1
2	Empirisk og teoretisk bakgrunn	3
2.1	Sentrale rammeverk.....	3
2.1.1	Den andre demografiske overgang.....	3
2.1.2	Willis' teori om utenomekteskapelig fruktbarhet.....	5
2.2	Studier om utenomekteskapelig fruktbarhet.....	6
2.2.1	Utviklingen i utenomekteskapelig fruktbarhet.....	6
2.2.2	Forskjeller i tilbøyeligheten til å få barn utenfor ekteskap.....	7
2.3	Utenomekteskapelig fruktbarhet i Norge	11
2.4	Mekanismer som påvirker utenomekteskapelig fruktbarhet	13
2.4.1	Effekten av eget utdanningsnivå	13
2.4.2	Effekt av egen utdanningsaktivitet.....	17
2.4.3	Effekten av foreldres utdanning på barnas fruktbarhet	18
3	Metode og data	20
3.1	Datamateriale.....	20
3.2	Metode	21
3.2.1	Logistisk regresjon	23
3.2.2	Tolking av oddsrater.....	23
3.3	Forklarings- og kontrollvariabler.....	24
4	Resultater.....	26
4.1	Betydningen av fars utdanning basert på en analyse av alle kvinner og menn	26
4.2	Betydningen av fars utdanning basert på en analyse av ugifte kvinner og menn.....	27
4.3	Betydningen av egen utdanning basert på en analyse av alle kvinner og menn.....	30
4.4	Betydningen av egen utdanning basert på en analyse av ugifte kvinner og menn	32
4.5	Betydningen av fars og egen utdanning basert på en analyse for alle kvinner og menn	35
4.6	Betydningen av fars og egen utdanning basert på en analyse av ugifte kvinner og menn	39
5	Konklusjon	43
	Litteraturliste	45

Tabell 4.1 Oddsratioer for å få første barn for alle barnløse kvinner etter nivå på fars utdanning.....	26
Tabell 4.2 Oddsratioer for å få første barn for alle barnløse menn etter nivå på fars utdanning	27
Tabell 4.3 Oddsratioer for å få første barn for barnløse ugifte kvinner etter nivå på fars utdanning.....	28
Tabell 4.4 Oddsratioer for å få første barn for barnløse ugifte menn etter nivå på fars utdanning.....	29
Tabell 4.5 Oddsratioer for å få første barn for alle barnløse kvinner etter nivå på egen utdanning.....	30
Tabell 4.6 Oddsratioer for å få første barn for alle barnløse menn etter nivå på egen utdanning	32
Tabell 4.7 Oddsratioer for å få første barn for barnløse ugifte kvinner etter nivå på egen utdanning.....	33
Tabell 4.8 Oddsratioer for å få første barn for barnløse ugifte menn etter nivå på egen utdanning.....	34
Tabell 4.9 Oddsratioer for å få første barn for alle barnløse kvinner etter nivå på fars og egen utdanning.....	36
Tabell 4.10 Oddsratioer for å få første barn for alle barnløse menn etter nivå på fars og egen utdanning.....	38
Tabell 4.11 Oddsratioer for å få første barn for barnløse ugifte kvinner etter nivå på fars og egen utdanning	40
Tabell 4.12 Oddsratioer for å få første barn for barnløse ugifte menn etter nivå på fars og egen utdanning.....	41

1 Innledning

I løpet av siste halvdel av 1900-tallet har familie- og fruktbarhetsmønsteret endret seg i Europa og USA. Lesthaeghe (2010) betegner denne utviklingen som Den andre demografiske overgang. Overgangen innebærer økende alder ved første fødsel, fall i antall barn hver kvinne får, stigende ekteskapsalder, økning i andelen som aldri gifter seg, flere skilsmisser, og sterkt økende innslag av samboerskap. Et annet viktig trekk ved utviklingen i mange av landene er at andelen barn som er født utenfor ekteskap har økt. De fleste av disse barna har samboende foreldre, spesielt i Europa. For eksempel utgjør fruktbarhet blant enslige bare 3 prosent i Sverige. I USA er den tilsvarende andelen hele 20 prosent (Kennedy og Thomson 2010).

Forskning viser at samboerskap generelt er mer ustabile enn ekteskap, og etter som samlivsbrudd eller det å vokse opp med enslig forelder kan ha negative konsekvenser for barna (Bumpass og Lu 2000; Kiernan 2004; Kennedy og Bumpass 2008; Kennedy og Thomson 2010; McLanahan 1995, 2004), kan det være grunn til bekymring over utviklingen, og viktig å få bedre forståelse av hvilke krefter som ligger bak den. Flere studier har hatt som mål å finne ut om det å få barn utenfor ekteskap er forbundet med å ha lite økonomiske ressurser eller lav utdanning. En slik sammenheng kunne man godt tenke seg siden menn med høy utdanning tradisjonelt har hatt den høyeste sannsynligheten for å gifte seg, og det er i ferd med å bli et tilsvarende mønster for kvinner (Kravdal og Rindfuss 2008; Sweeney 2002)

I en teoretisk analyse argumenterer Willis (1999) at kvinner i en økonomisk ugunstig stilling har mindre å tjene på giftemål og at de derfor er mer tilbøyelig til å få barn utenfor ekteskap, samtidig som personer fra høyere sosiale grupper inngår ekteskap før de får barn. Dette fører til et sosioøkonomisk skille mellom hvem som får barn i og utenfor ekteskap. Flere empiriske studier fra Europa og Nord-Amerika peker i samme retning. Blant annet er det vist at barn av foreldre som ikke har fullført videregående skole, har signifikant høyere sannsynlighet for å få barn utenfor ekteskap enn barn av mer velutdannede foreldre. Det samme negative forholdet har også blitt funnet mellom kvinners eget utdanningsnivå og utenomekteskapelig fruktbarhet (Kennedy og Thomson 2010; Perelli-Harris et al 2010; Upchurch 2002).

De fleste fruktbarhetsstudier dreier seg om kvinner, men noen har også rettet oppmerksomheten mot menn. I USA har det blant annet blitt funnet at i områder med høyere

andel arbeidsledige menn er også andelen utenomekteskapelig fruktbarhet høyere (Moore 1995). Det finnes til sammenligning lite kunnskap om hvordan sammenhengen mellom sosioøkonomiske ressurser og utenomekteskapelig fruktbarhet er i Norge, både for kvinner og menn.

I denne oppgaven undersøker jeg derfor sammenhengen mellom utdanning, sosioøkonomisk bakgrunn og utenomekteskapelig fruktbarhet i Norge. Jeg estimerer diskret tids forløpsmodeller for tilbøyeligheten til at ugifte får sitt første barn og sammenligner med resultatene fra tilsvarende modeller der også gifte tas med. Analysen er basert på registerdata og omfatter alle norske kvinner og menn født i perioden 1953-1988. I første omgang estimerer jeg effektene av fars utdanning. Deretter undersøker jeg effekten av egen utdanning, og til slutt inkluderer jeg begge variablene i regresjonsanalysen. Alle modellene estimeres separat for kvinner og menn.

2 Empirisk og teoretisk bakgrunn

2.1 Sentrale rammeverk

2.1.1 Den andre demografiske overgang

Konseptet om Den andre demografiske overgang ble lansert av Lesthaeghe og van de Kaa i 1986, som argumenterte for at industrialiserte land hadde nådd et nytt nivå i den demografiske utviklingen. De undersøkte om man kunne finne et felles mønster i fruktbarhetstrenden i Europa i tiden etter andre verdenskrig, likt det man hadde sett i perioden frem til første halvdel av 1900-tallet, under prosessen som ble kalt Den demografiske overgang (van de Kaa 2002).

Den demografiske overgang er en betegnelse på fallet i dødelighets- og fruktbarhetsrater i vestlige land på 18- og 1900-tallet. Den andre demografiske overgang omhandler endringer i fruktbarhets- og familiemønsteret de siste tiårene; en overgang fra det tradisjonelle familiemønsteret til en mer variert familiesammensetning. Under den første demografiske overgangen ble familien som institusjon styrket, mens det under Den andre demografiske overgang har foregått en svekkelse av familieinstitusjonen. En utvikling som beskriver forskjellen mellom første og andre demografiske overgang godt, er at under den første begynte par å bruke prevensjon for å unngå å bli gravid, mens under den andre stoppet de å bruke prevensjon for å bli gravid (Surkyn og Lesthaeghe 2004; Lesthaeghe 2010).

Fallet i fruktbarheten under Den første demografiske overgang kunne delvis forklares av et ønske om å investere mer i hvert barn, både emosjonelt og finansielt. Individuelle meninger og valg skilte seg fra oppfatninger som kirken tradisjonelt hadde stått for, og nye samlivsformer som samboerskap var et uttrykk for økt sekularisering. Disse tankene videreutviklet seg deretter til mer fokus på individuell autonomi, uttrykking av egne verdier og selvrealisering – faktorer som beskriver Den andre demografiske overgang (van de Kaa 2002; Surkyn og Lesthaeghe 2004; Lesthaeghe 2010).

Motivasjonen bak fruktbarhetsfallet under Den andre demografiske overgang var selvrealisering for voksne, enten som forelder eller som enkeltmenneske. Yngre kohorter med høyere utdanning og et mer egalitært verdenssyn hadde enklere for å tilpasse seg nye verdier

og levesett. Man skulle uttrykke individualitet innen moralske, etiske og politiske områder, som en form for selvaktualisering. Den solidariske tenkemåten med familien som utgangspunkt måtte vike plass for mer individuell frihet og autonomi for enkeltmennesket (Surkyn og Lesthaeghe 2004; Lesthaeghe 2010).

Lesthaeghe (2010) hevder at det første tegnet på Den andre demografiske overgang kom med økningen i skilsmisseratene på 1950-tallet, spesielt i USA og Skandinavia. På siste halvdel av 1960-tallet begynte fruktbarheten å falle, og i tillegg begynte en trend med økt alder ved inngåelse av første ekteskap. van de Kaa (2002) skriver at mye av fallet i fruktbarhetsraten kan forklares av utsettelsen av førstefødsel og førstegangs ekteskap. Videre skyldes også mye av nedgangen at flere par nøyer seg med å få to barn, og i tillegg så man etter hvert en økning i frivillig barnløshet (Kravdal 2001; Kravdal 2002; Skrede og Rønsen 2006). Dette hendelsesforløpet har ført til at samlet fruktbarhetsrate i Europa nå er langt under reproduksjonsnivå (under 2,1 barn per kvinne).

Utsettelse av ekteskap ble etter hvert erstattet av førektekkelig samboerskap, noe som betydde en ytterligere økning i alder ved inngåelse av første ekteskap. Samboerskap ble stadig mer populært, og giftemål ble oftere utsatt til første svangerskap inntraff. Etter hvert ble samboerskap i stor grad sett på som en erstatning til utsettelse av giftemål (van de Kaa, 1997). Med økningen i førektekkelig samboerskap fulgte også en økning i andelen utenomekteskkelig svangerskap. Den jevne økningen i utenomekteskkelig fruktbarhet har fortsatt i Europa og det har økt i omfang, med spredning fra Vest-Europa til også Sentral- og Øst-Europa i dag (Lesthaeghe, 2010).

Registreringer som utføres i europeiske land, skiller fremdeles mellom fødsler i og utenfor ekteskap. Det er vanskeligere å skille mellom fødsler i og utenfor samboerskap, selv om dette kanskje er en mer relevant skilnad i dag. I Vest- og Nord-Europa ser man økt omfang av utenomekteskkelig fruktbarhet blant samboende par. Dermed er utenomekteskkelig fruktbarhet en nyttig indikator på fremgangen i et av de siste observerte stegene i Den andre demografiske overgang, nemlig reproduksjonen innen samboerskap (Lesthaeghe, 2010).

Prosessen som utgjør Den andre demografiske overgang er ennå ikke over i Europa: fødsler utenfor ekteskap øker fremdeles i de fleste land, inkludert landene der andelen er høyest. Denne gruppen utgjøres av Island, Sverige, Tyskland, Norge og Frankrike (Lesthaeghe, 2010).

2.1.2 Willis' teori om utenomekteskapelig fruktbarhet

I «A Theory of Out-of-Wedlock Childbearing» fra 1999 presenterer Robert J. Willis en modell som integrerer økonomisk teori for fruktbarhet og giftemål for å forstå veksten i utenomekteskapelig fruktbarhet. I følge Willis vokser barn av enslige mødre i USA ofte opp i kvinnedominerte husholdninger, farskap blir ikke alltid rettslig bekreftet, og når de blir det, betaler fedre minimalt med barnebidrag. Modellen utforsker om menn foretrekker å være fedre til barn utenfor ekteskap, til lave eller null kostnader, istedenfor å fostre barn innenfor ekteskap og dele kostnadene med mødrene til barna. Han studerer muligheten for at veksten i utenomekteskapelig fruktbarhet undergraver det økonomiske bidraget fra fedre til barna sine.

Willis argumenterer for at lavt utdannede kvinner har lite å tjene på giftemål med lavt utdannede menn og lite å tape på å bli mødre når det gjelder arbeidsspesifikke alternativkostnader. I følge teorien vil dermed lavt utdannede kvinner være mer tilbøyelig til å få barn utenfor ekteskapet enn kvinner med høyere utdanning og inntektspotensial. Når kvinner ikke lenger er økonomisk avhengig av mannen, blir gevinsten av giftemål redusert. Hvis kvinnens ressurser er tilstrekkelig store, både absolutt og relativt sett i forhold til mannens, og det i tillegg er flertall av kvinner, vil det i følge Willis' teori være en giftemålsmarkedsluke der menn og kvinner i høyinntektsgrupper velger å få barn innenfor ekteskap, mens menn i lavinntektsgrupper vil velge å forsake giftemål for å fostre så mange barn som mulig med kvinner som også kommer fra lavinntektsgrupper.

I en slik likevekt er kostnadene av barn lavere enn de er i den tradisjonelle likevekten der alle tilgjengelige menn gifter seg, oppdrar barn og fordeler kostnadene likt innenfor ekteskapet, mens ugifte kvinner forblir barnløse.

Willis' modell understreker at forskjeller i utenomekteskapelig fruktbarhet kan reflektere forskjeller i kvinners økonomiske muligheter, både absolutt og relativt sett i forhold til menn. Dermed kan det være sånn at kvinners økte lønnsvekst og tilknytning til arbeidsstyrken, kombinert med stagnasjon eller nedgang i lønnsveksten til menn i nedre del av inntektsfordelingen, vil øke andelen utenomekteskapelige fødsler. Teorien sier altså at utenomekteskapelig fruktbarhet vil være vanligst blant personer i lavere sosiale grupper, og at det dermed blir et sosioøkonomisk skille mellom hvem som får barn i og utenfor ekteskap.

2.2 Studier om utenomekteskapelig fruktbarhet

2.2.1 Utviklingen i utenomekteskapelig fruktbarhet

I tråd med Den andre demografiske overgang har familie- og fruktbarhetsmønsteret i USA gjennomgått drastiske endringer siden 1950-tallet. Skilsmisseratene økte, og endringer i holdninger rundt familie og samliv ble fulgt av aksept for samboerskap istedenfor eller før ekteskap. En større andel kvinner som lever i samboerskap betyr også at flere har høyere risiko for å bli gravide før et eventuelt giftemål, og utviklingen har ført til en vedvarende økning i andelen førstefødte barn utenfor ekteskap i USA. Allerede mellom 1990 og 1994 var hele 40 prosent av førstefødsler blant kvinner i alderen 15-29 år utenomekteskapelige (Kennedy og Bumpass 2008; O'Connell og Rogers 1984; Raley 2001; Manlove et al 2010).

I perioden 2006-2010 hadde nesten halvparten av alle amerikanske kvinner i alderen 15-44 år levd som samboere i første samliv, og 23 prosent av alle fødsler skjedde innenfor samboerskap. Varigheten på første samboerskap har også blitt lenger, uavhengig av om parforholdet forblir intakt, går over til giftemål eller brytes opp. Sannsynligheten for å bli gravid i løpet av første år som samboer har økt siden nittitallet, og nesten én av fem kvinner opplever dette i dag. Det er imidlertid store utdanningsforskjeller: en tredjedel av kvinner med high-school-utdanning (tilsvarer omtrent videregående) eller lavere opplever svangerskap i løpet av første samboer-år, mens bare fem prosent av kvinner med bachelorgrad eller mer opplever det samme. Sannsynligheten er høyest for kvinner som er under 20 år ved inngåelse av første samboerskap, utenlandskfødte spanskamerikanske kvinner og kvinner med high-school-utdanning eller lavere. Fruktbarhet utenfor ekteskap forsetter å øke i USA, og omtrent halvparten av utenomekteskapelig fruktbarhet skjer nå blant samboere (Copen et al 2012).

I Europa er fruktbarhetsnivået i dag lavere enn det har vært noen gang, men det er store forskjeller mellom land både når det gjelder fruktbarhetsnivå og fruktbarhetsmønster. For eksempel utgjorde utenomekteskapelig fruktbarhet i Italia og Nederland bare to prosent i 1970, og steg til henholdsvis syv og tolv prosent i 1992, mens det i samme periode økte fra 18 til 50 prosent i Sverige, og nesten like høyt i resten av Skandinavia. Generelt har samboerskap vokst frem som en ny samlivsordning og det har blitt mer akseptert at samboere får barn (Willis 1999; Rindfuss et al 2003; Freijka et al 2008).

Veksten i utenomekteskapelig fruktbarhet kan betraktes som en av de mest slående demografiske endringene i Europa de siste tiårene, siden nesten alle land har opplevd en relativt kraftig økning. Størsteparten av økningen har skjedd blant samboende par, ikke enslige mødre, og veksten i samboerskap og utenomekteskapelig fruktbarhet er to av de viktigste stegene som går inn under teorien om Den andre demografiske overgang. Mange land i Europa likestiller formelt samboerskap med ekteskap, som kanskje har en sammenheng med utbredelsen av samboerskap, og at de ofte antas å være langvarige og stabile (Kiernan 2004; Perelli-Harris et al 2010).

Sverige har hatt en høyere samboerskapsandel enn de fleste europeiske land i flere tiår og over halvparten av alle fødsler skjer nå utenfor ekteskap (Kennedy og Thomson 2010; Kiernan 2004). I tillegg er andelen fødsler som skjer utenfor noen form samliv lav, med ca. tre prosent årlig. Til sammenligning er tilsvarende andel tjue prosent i USA. I Sverige har samboerskap blitt normalisert, noe som blant annet avspeiles i den relativt lave separasjonsraten blant samboerpar (Kennedy og Thomson 2010).

Siden 1970- og 80-tallet har andelen førstefødsler innen samboerskap økt betydelig i de fleste europeiske regioner, også i Norge. I flere europeiske land skjer over 40 prosent av førstefødsler utenfor ekteskap, men innenfor samboerskap (Freijka et al 2008; Kiernan 2004; Perelli-Harris et al 2010). Det har blitt gjennomført få studier av utenomekteskapelig fruktbarhet i Norge, men det finnes flere studier fra andre europeiske land, og disse kan legge et godt grunnlag for sammenligning med de norske resultatene denne oppgaven kommer frem til.

2.2.2 Forskjeller i tilbøyeligheten til å få barn utenfor ekteskap

Historisk sett har utenomekteskapelig fruktbarhet for det meste foregått blant de svakest stilte gruppene i samfunnet. I følge teorien om Den andre demografiske overgang har derimot mer velutdannede personer lettere for å tilpasse seg nye holdninger rundt fruktbarhet og familie, og burde derfor ha større sannsynlighet for å få barn utenfor ekteskap. Nyere studier utfordrer denne teorien ved å vise at fruktbarhet innenfor samboerskap trolig kan forbindes med lav utdanning i Europa. Det samsvarer med Willis' (1999) teori, der det argumenteres for at kvinner med lav utdanning har lite å vinne på å gifte seg med menn med tilsvarende utdanning, at alternativkostnadene av å bli mødre er lave, og at utenomekteskapelig fruktbarhet derfor burde ha økt blant lavt utdannede.

I USA ser man at familiemønsteret varierer med kvinners utdanning. Nedgangen i økonomiske og sosiale fordeler med ekteskap har vært tydeligst for økonomisk ugunstig stilte kvinner, og en konsekvens av dette er utenomekteskapelig fruktbarhet som et alternativ til familiedannelse. Kvinner med lav utdanning og inntekt utsetter svangerskap i mye mindre grad enn de utsetter ekteskap og dermed er utenomekteskapelige fruktbarhet mer vanlig. De økonomiske incentivene ved å gifte seg er altså lave, men det å få barn kan fungere som en form for oppnåelse i seg selv, og dekke eventuelle behov selvrealisering (Kennedy 2005; Kennedy og Thomson 2010; Upchurch et al 2002). Dette gjenspeiler Willis' teori der kvinner med lav utdanning får redusert gevinst ved giftemål fordi deres potensielle mannlige partnere også har lav inntekt, og dermed velger de å utsette eller forkaste ekteskapsalternativet.

I en analyse som på en avansert måte tar hensyn til at uobserverte faktorer kan påvirke både utdanning, inngåelse av ulike typer parforhold og fruktbarhet, finner Upchurch, Lillard og Panis (2002) at amerikanske kvinner med foreldre som ikke har fullført high-school har signifikant høyere risiko for å få barn utenfor ekteskap enn kvinner av foreldre som fullførte high-school. Risikoen er signifikant lavere for kvinner fra mer velstående familier, altså har sosioøkonomisk bakgrunn betydning for utenomekteskapelig fruktbarhet.

I studien finner de også resultater som tyder på at egen utdanning påvirker risikoen for å få barn utenfor ekteskap: Hvite og latin-amerikanske kvinner som slutter i skolen tidligere, har signifikant høyere risiko for å få barn utenfor ekteskap enn det kvinner som fremdeles går på skole har. I overensstemmelse med Willis' teori antyder funnene deres også at utenomekteskapelig fruktbarhet er vanligere når det er færre gifteklare menn og kvinner har gode muligheter til å greie seg selv økonomisk.

En begrensning med studien til Upchurch et al (2010), er at de ikke skiller mellom samboerskap og enslige forsørgere. Det kan være viktig å studere forskjellene i fruktbarhet mellom samboerskap og ekteskap. Samboerskap er ikke det samme som enslig foreldreskap, og mye av veksten i utenomekteskapelig fruktbarhet kan skyldes økningen i samboerskap. USA skiller seg fra Europa med den høye andelen fruktbarhet hos enslige (Kennedy og Thomson 2010).

Raley (2001) skiller mellom enslige og samboere i sin studie og kan derfor sammenligne forskjeller i fruktbarhet mellom samboerskap og ekteskap i USA. Økningen i fødsler innenfor samboerskap kan ha sammenheng med at stadig flere blir samboere, og således øker risikoen

for å få barn utenfor ekteskap. I tillegg har sannsynligheten for å gifte seg når graviditet inntreffer blitt redusert.

Ved å se på andelen *fullførte* svangerskap fra tidlig på 1980-tallet til midten av 1990-tallet, utelukker Raley at det er endringer i abortrater som har bestemt økningen i svangerskap blant samboende kvinner. Endring i samboende kvinners holdninger rundt svangerskap og det å få barn utelukkes også da flertallet forblir samboere etter at barnet er født. Studiet viser at omtrent førti prosent av økningen i utenomekteskapelig fødsel i USA kan forklares av en økning i fødsler blant samboere. Omtrent ti prosent av økningen kan forklares av redusert sannsynlighet for at samboere vil gifte seg og økt sannsynlighet for at gravide enslige kvinner vil innlede et samboerskap.

I noen få studier er utenomekteskapelig fruktbarhet analysert også ut fra menns perspektiv. Velutdannede og yrkesaktive menn med høye og stabile lønninger har høyere sannsynlighet for å bli gift, og i USA har man funnet sammenhenger mellom antall yrkesaktive menn i et område og andelen barn som fødes utenfor ekteskap. Jo høyere andel yrkesaktive, jo lavere andel utenomekteskapelige barn (Moore 1995). Dette passer med tradisjonelle oppfatninger om at menn med høyere utdanning og lønnspotensielle er de mest attraktive partnerne, og derfor har høyere sannsynlighet for å bli gift, og dermed indirekte lavere risiko for å få barn utenfor ekteskap. Det er også slik at personer i lavere sosioøkonomiske grupper kan stå overfor økonomiske og sosiale barrierer når det gjelder giftemål, og derfor må velge samboerskap. Dette kan gjelde både kvinner og menn (Kiernan 2004; Manlove et al 2010; Upchurch et al 2002).

Det har også blitt funnet at kjennetegn ved mannen har betydning når det gjelder sammenhengen mellom fruktbarhet og samlivsstatus. Manlove et al (2010) finner i likhet med andre studier at blant kvinner er det å være yngre, etnisk minoritet, ha lavere utdanning og å vokse opp uten begge biologiske foreldre assosiert med større risiko for utenomekteskapelig fruktbarhet, enten i eller utenfor samboerskap, sammenlignet med ekteskapelig fruktbarhet. Men i tillegg viser studien deres at dersom kvinnen er i et parforhold med en eldre mann eller en mann med noe høyere utdanning, så har hun lavere risiko for å være samboer i forhold til gift ved fødselstidspunktet.

Perelli-Harris et al (2010) ser på utdanningsgradienten til fruktbarhet i Europa, og bruker denne som et mål på sosioøkonomisk status. De undersøker om en eventuell negativ

utdanningsgradient er brattere for fruktbarhet i samboerskap enn innen ekteskap. Dersom utdanningsgradienten til samboende førstefødsel er signifikant mer negativ enn førstefødsel innen ekteskap, kan man konkludere med at kjennetegnene bak gifte og samboende kvinner varierer betydelig. En signifikant mer negativ utdanningshelning for sambofødsel tilsier at fruktbarhet innenfor samboerskap er mer selektiv i form av kvinner med lav utdanning enn det fruktbarhet innenfor ekteskap er.

På samme måte som studier fra USA, indikerer også deres resultater at på tvers av Europa har samboende kvinner med lav utdanning signifikant høyere risiko for førstefødsel enn det kvinner med medium eller høy utdannelse har, mens samboende kvinner med høy utdanning har signifikant lavere risiko. Altså er fruktbarhet innenfor samboerskap assosiert med negativ utdanningsgradient.

Kennedy og Thomson (2010) undersøker om man ser tilsvarende sammenhenger mellom utenomekteskapelig fruktbarhet og utdanning også i Sverige. De ser på utviklingen over tid og finner at selv om samboerfødsler økte for alle utdanningsnivå – og i dag også er vanlig blant velutdannede – har den største økningen skjedd blant foreldre med videregående skole eller lavere. I likhet med Perelli-Harris et al (2010) finner de at barn av foreldre med lav utdanning har større sannsynlighet for å bli født inn i et samboerskap enn et ekteskap, sammenlignet med barn av velutdannede foreldre. Funnene gjelder for alle periodene de observerer. Barn av foreldre med høyere utdanning (master- eller doktorgrad) var den eneste gruppen som i hovedvekt ble født innenfor ekteskap, men selv i denne gruppen utgjorde utenomekteskapelig fruktbarhet 41 prosent. Aleneforeldreskap er uvanlig uansett utdanningsnivå i Sverige, i alle observerte perioder.

Kennedy og Thomson peker på at en betydningsfull underliggende faktor bak endring i utdanningsforskjeller i Sverige er at andelen som tar høyere utdanning har økt betraktelig i perioden de ser på. Perioden de observerer er 1970 til 1999, og universitetsdeltakelsen økte med 75 prosent i løpet av 80- og 90-tallet. I tillegg økte inntektsulikheten. De argumenterer for at flere av de som er bedre egnet for å starte stabile familieliv, økonomisk og sosialt sett, kan ha blitt selektert ut fra gruppen med lavt utdannede, og at denne utviklingen kan føre til en forventning om økte utdanningsforskjeller i familiestabilitet.

2.3 Utenomekteskapelig fruktbarhet i Norge

Utviklingen i fruktbarhets- og familiemønsteret siden 1960-tallet i Norge passer inn i konseptet om Den andre demografiske overgang. Fruktbarheten har falt, gjennomsnittsalder ved førstegangs giftemål har økt og utsettelse av førstefødsel har blitt vanligere. Flere velger dessuten samboerskap fremfor ekteskap i dag, og dette har ført til en høyere andel utenomekteskapelig fruktbarhet (Noack 2001).

I følge SSBs nettsider fødtes det 60 300 barn i Norge i 2012. Gjennomsnittsalderen ved første barn var 28,5 år for mor og 31,2 år for far. Tidligere var kvinner i alderen 25-29 år mest fruktbare, men de siste tre årene har dette vært kvinner i aldersgruppen 30-34 år. Blant levendefødte i 2012 hadde 43,5 prosent gifte foreldre ved fødselen, mens 43,2 prosent var samboende foreldre og 13,3 prosent enslige mødre. I løpet av de siste ti årene har antall levendefødte blant samboende og enslige kvinner gått opp, mens tallet for gifte kvinner i samme periode har blitt redusert (Statistisk sentralbyrå 2013).

Siden samboerskap for alvor kom som samlivsform på 1980-tallet og ble en konkurrent til ekteskapet, har veksten vært jevn. I dag er ett av fire par samboere, mens resten er gifte (Statistisk sentralbyrå 2012a). På 1960-tallet ble flertallet av norske barn født av gifte foreldre. I 1992 utgjorde andelen som ble født utenfor ekteskap 41 prosent av alle levendefødte (Noack og Keilman 1993). Som nevnt ovenfor hadde andelen i 2012 økt til 56,5 prosent. For førstefødte i Norge i dag er det like vanlig å komme til verden utenfor som innenfor ekteskap, og mer enn halvparten av alle førstefødte fødes i samboerskap (Dommermuth et al 2009).

Før var det vanlig å skille mellom fødsler i og utenfor ekteskap, men denne inndelingen er kanskje ikke like rimelig lenger. Andelen utenomekteskapelige fødsler kan ikke lenger brukes som en pekepinn på hvor mange barn som fødes av alenemødre, slik det kunne før da samboerskap var mindre vanlig (Noack og Keilman 1993). Av alle utenomekteskapelige fødsler i 2012 var som nevnt ovenfor bare 13,3 prosent av enslige mødre. I dag likestilles samboere med barn med ektepar med barn, i den forstand at de har samme rettigheter og forpliktelser. For samboerpar uten barn er det varigheten på forholdet som avgjør om de blir behandlet likt som gifte par eller ikke, men de står likevel overfor flere økonomiske ulemper,

spesielt i henhold til rettslig ansvar og arv. Barns rettigheter er de samme uavhengig av om de har samboende eller gifte foreldre, og man kan kanskje derfor likestille det å få barn innenfor samboerskap med å få barn innenfor ekteskap (Regjeringen 2013a, 2013b, 2013c) En viktig forskjell er derimot at samboerskap generelt blir sett på som mer ustabile (Bumpass og Lu 2000; Noack 2001; McLanahan 2004).

I følge en artikkel av Kenneth Aarskaug Wiik (2005) kalt «Førstemann ut har lav sosial bakgrunn» har både egen og foreldres utdanning innvirkning på når norske kvinner og menn velger å starte første samliv. Wiik (2005) viser i artikkelen at jo lavere utdanning foreldrene har, jo tidligere inngås første samliv. Han bruker foreldres utdanning som et mål på sosial bakgrunn, og han finner at høyeste gjennomsnittsalder sees hos kvinner og menn med høy sosial bakgrunn, der begge foreldre har fullført høyere utdanning. I hvor stor grad skyldes denne effekten at foreldres utdanningsnivå påvirker valg av egen utdanning, som i sin tur påvirker de valgene man tar om samliv og familie? Regresjonsanalysen han gjennomfører viser at sosial bakgrunn har betydning for når i livet kvinner og menn begynner sitt første samliv, uavhengig av egen utdanning.

Siden personer med lav sosial bakgrunn har høyere risiko for å starte første samliv i yngre alder, vil de kanskje også ha økt risiko for å få barn tidligere, da eventuelt utenfor ekteskap. Studien til Wiik (2005) sier at det er omvendt for studenter: Menn og kvinner som er studenter skyver sitt første samliv lenger ut i livet enn ikke-studenter, og dette fører til at de har lavere risiko for å få barn utenfor ekteskap.

2.4 Mekanismer som påvirker utenomekteskapelig fruktbarhet

Noen mulige grunner til at det er en sammenheng mellom utdanning og utenomekteskapelig fruktbarhet ble antydnet ovenfor. Nå følger en grundigere diskusjon, som tar utgangspunkt i mekanismene presentert i Kravdal og Rindfuss (2008).

2.4.1 Effekten av eget utdanningsnivå

Det er flere faktorer som bestemmer tilbøyeligheten til å få barn. For det første spiller biologiske faktorer inn. En kvinne må være fertil, det vil si at hun har den biologiske evnen til å få barn. I tillegg må hun være i et seksuelt forhold med en mann som også er fertil. En av grunnene til at for eksempel utdanningsnivået påvirker fruktbarheten er at utdanning virker inn på sannsynligheten for å finne en ektefelle eller samboer. I alle aldre er tilbøyeligheten til å få barn avhengig av om man er i et partnerskap eller ikke.

Betydningen av samliv

For gifte par er effekten av utdanningsnivået til både mannen og kvinnen like viktig, men slik har det ikke nødvendigvis alltid vært. Beckers (1973, 1974) teori om giftemål handlet om spesialisering innenfor ekteskapet i den forstand at menn tok utdanning og arbeidet, mens kvinner skulle ta seg av husarbeidet. I følge denne teorien er de som får mest utbytte av ekteskap, og av den grunn er mest tilbøyelig til å gifte seg, menn med gode og kvinner med dårlige inntektsmuligheter. Siden utdanning er en viktig determinant for lønns potensial, kan man derfor vente at menn med høy utdanning og kvinner med lav utdanning har høyere giftemålsrater. Det kan også være andre sider ved utdanning som påvirker tilbøyeligheten for å gifte seg, for eksempel at personer med høy utdanning er bedre problemløsere og mer interessante samtalepartnere. Becker antok at både kvinner og menn setter pris på slike egenskaper ved partneren og at utdanning derfor ville virke positivt på giftemålstilbøyeligheten for begge kjønn.

De siste tiårene har det blitt mer vanlig å ta utdanning og særlig flere kvinner tar høyere utdanning. Spesialiseringsteorien til Becker har derfor senere blitt utfordret. I følge

Oppenheimer (1988, 1994) er en «pooling-of-resources»-modell mer relevant i dag. Flere kvinner deltar i arbeidsmarkedet og har høyere lønnspotensielle, i tillegg til at fordelingen av husholdningsarbeid har endret seg (Kitterød 2012a, 2012b).

Ideen til Oppenheimer går ut på at både kvinner og menn søker en partner som kan bidra økonomisk til fellesskapet. Dermed blir det en positiv effekt av lønnspotensial på giftemålstilbøyeligheten for begge kjønn, og hvis man stadig antar positive effekter av andre forhold knyttet til utdanning, må man vente at utdanning totalt har en positiv innvirkning. Vi har nok ikke gått skrittet helt ut i denne retningen, for det er sterkere positiv sammenheng mellom giftemål og menns utdanning enn gjennom giftemål og kvinners utdanning, men den tydelige negative sammenhengen for kvinner som man observerte for noen tiår siden, er i alle fall borte (Kravdal og Rindfuss 2008; Sweeney 2002).

Når det er samlet inntekt (*pooling*) som er avgjørende spiller det ingen rolle om det er kvinnen eller mannen som tjener mest. Siden flere kvinner tar høyere utdanning og står overfor økt lønnspotensielle (Statistisk sentralbyrå 2012b), vil kanskje kvinner kunne godta menn med lavere utdanning og inntekt fordi hennes økning i inntekt dekker over hans lavere inntekt, i alle fall i tilfeller med ektepar. Når man er gift, så samler man ressursene til en felles pot man kan bruke på barn og bo. Det kan være slik at ektepar i større grad deler inntektene enn samboere.

Et par som er gift vil kanskje mene at begge inntekter teller like mye og skal brukes av begge, mens samboere legger opp til en mer individuell økonomi. Det kan bety at økonomiske forskjeller generelt spiller mindre rolle ved inngåelse av forholdet og at effektene av utdanning dermed blir svakere. Et annet mulig argument er at det er mindre fokus på utbyttet av forholdet når man inngår et samboerskap, fordi det er lettere å oppløse enn et ekteskap. En rekke studier har vist at samboerskap er mer ustabile enn ekteskap (Bumpass og Lu 2000), noe som bygger opp under dette argumentet. Med andre ord er det ikke sikkert at faktorer som øker gevinsten av et forhold teller like mye i et samboerskap som det gjør i et ekteskap. For eksempel har en norsk analyse antydnet at høy utdanning og inntekt er viktigere for giftemål enn for samboerskap (Kravdal 1999).

Betydningen av inntekt og alternativkostnader

Effekten av utdanning på fruktbarhet kan også gå via inntekt og alternativkostnader. Personer med høyere utdanning har høyere lønnspotensielle, og gitt kostnadene ved å ha barn vil høyere familieinntekt gi høyere fruktbarhet. Høy inntekt fjerner den økonomiske bekymringen som kan ligge bak en eventuell avveining om å få barn eller ikke. Når inntekten går opp, ønsker man derimot også å bruke mer penger på hvert barn og inntektseffekten blir derfor vanskelig å predikere. Når inntekten øker, øker også alternativkostnaden av å være hjemme med barn. Med alternativkostnad menes inntekten man taper når man må være borte fra lønnet arbeid, i tillegg til eventuelle ringvirkninger av at man må stå utenfor arbeidsstyrken en periode. Slike andre tap kan for eksempel være at man ikke klarer holde seg oppdatert eller går glipp av prosjekter, etc. mens man er borte. Kvinner med høyere utdanning har ofte høyere lønn og har derfor mer å tape økonomisk på å være hjemme med barn.

Menn har tradisjonelt sett arbeidet uavhengig om de har barn, så derfor kan det være at høy utdanning for dem gir høy inntekt, som igjen kan ha en positiv effekt på fruktbarheten, så fremt kostnaden ved å ha barn ikke stiger. For kvinner blir derimot alternativkostnaden ved å få barn høyere jo høyere inntekt de har. Inntektseffekten er tilsvarende den vi ser hos menn, men det har vanligvis vært antatt at alternativkostnadseffekten er sterkest, slik at høy utdanning for kvinner totalt sett gir lavere fruktbarhet via disse økonomiske mekanismene.

Etter hvert som barnehager og andre omsorgsordninger har blitt mer tilgjengelige og akseptert, blir argumentet om alternativkostnad mindre relevant. Isteden blir det en høyere direkte kostnad. Siden den direkte kostanden forbundet med kjøp av omsorgstjenester er lite avhengig av egen lønn, vil sammenhengen mellom fruktbarhet og kvinners utdanning gjennom de økonomiske mekanismene trolig bli mindre negative etter hvert som barn stadig oftere passes av andre enn foreldrene. Kvinner med høyere utdanning har for øvrig ofte yrker med mer fleksibel arbeidstid der de selv kan bestemme når de skal utføre arbeidsoppgavene, for eksempel hjemme på kveldstid etter at barna har lagt seg. Dette kan bidra til at de raskere returnerer til jobben etter fødsel, og dermed ytterligere dempe den negative sammenhengen mellom utdanning og fruktbarhet.

Disse økonomiske argumentene ble opprinnelig utviklet før samboerforhold ble utbredt, så det kan tenkes at mekanismene er litt annerledes blant samboere enn blant gifte. Siden samboerskap generelt er mer ustabile enn ekteskap, er det større risiko for at kvinnen i stor

grad må forsørge barnet alene, og derfor kan det tenkes at den mulige positive effekten av hans utdanning via bidrag til familieinntekten betyr mindre i avgjørelsen om å få barn. På den annen side vil hennes inntekt bety mer, både når det gjelder den eventuelt positive inntektseffekten og effekten av høyere alternativkostnad. Dette kan kanskje bidra til en enda mer negativ effekt av hennes utdanning. Støtteordninger for enslige mødre vil imidlertid kunne redusere både direkte kostnader ved å ha barn og alternativkostnadene, og dermed dempe den negative effekten på fruktbarhet.

Betydningen av andre mekanismer

En tredje mekanisme som utdanning påvirker fruktbarhet via er kunnskap, både kunnskap som opparbeides i løpet av vanlig skolegang og kunnskap som man tilegner seg ved å ta høyere videre utdanning. I u-land er mer kunnskap om og sterkere aksept for prevensjon en viktig grunn til at utdanning senker fruktbarheten. Dette er neppe noe argument i Norge i dag, ettersom kunnskap om prevensjon er svært utbredt. Det kan imidlertid tenkes at individer med lavere utdanningsnivå i større grad er uforsiktige når det gjelder bruk av prevensjon og at de i noe mindre grad tenker over konsekvensene av handlingene sine. Det er dessuten mulig at kunnskap kan gjøre individer mer kompetente til å forstå realitetene rundt det å få barn og å være forelder. Disse argumentene kan ha spesiell relevans for samboere siden de generelt har svakere ønsker om å få barn enn det gifte har, blant annet på grunn av økonomiske og andre bekymringer rundt et eventuelt brudd. Derfor kan det være mulig at utdanning reduserer sannsynligheten for at samboere får barn som ikke er planlagt, og dermed fruktbarheten totalt i denne gruppen, mens en slik effekt er langt mindre tydelig for gifte.

Det er for øvrig også mulig at høyt utdannede har andre preferanser enn lavt utdannede når det gjelder å bruke tid og penger på barn istedenfor annet som også gir glede. Dette vet man imidlertid lite om.

Kort oppsummering

Sannsynligheten for å få barn kan betraktes som bestemt av sannsynlighetene for å være gift, samboer eller i et mindre fast forhold, sannsynligheten for å få barn gitt samlivsstatus.

Sannsynligheten for å få barn gitt at man ikke er i et fast forhold er generelt relativ lav. En høyt utdannet mann har stor sannsynlighet for å leve i samliv, da spesielt giftemål, og stor sannsynlighet for å få barn gitt samlivsstatus. Dette peker mot høy fruktbarhet. Blant ugifte,

har trolig de høyt utdannede forholdsvis stor sannsynlighet for å være samboere snarere enn enslige, og som samboere har de høyere fruktbarhet enn det samboere med lav utdanning ville ha. Det er grunn til å anta at den sistnevnte effekten ikke er så sterk som blant gifte. Det er derfor mulig – men langt fra åpenbart – at effekten av utdanning på fruktbarheten er mer positiv hvis vi betrakter alle menn enn hvis vi betrakter bare de ikke-gifte.

For kvinner er både effekten på samliv og den videre effekten på fruktbarhet mindre positiv, kanskje til og med negativ, og det er mulig at man finner en klarere negativ effekt av utdanning på fruktbarheten hos de som ikke er gifte enn hvis vi ser på alle kvinner.

2.4.2 Effekt av egen utdanningsaktivitet

Et annet aspekt når det gjelder forholdet mellom utdanning og fruktbarhet, er i hvilken grad det å gå på skole i seg selv påvirker fruktbarhet. Som student kan både kvinner og menn oppleve å ha mindre ressurser tilgjengelig, fordi de ikke jobber eller fordi det koster penger å ta utdanning. Det er vanlig å anta at fruktbarheten er lav på grunn av dette. Det er selvsagt mulig å låne penger mens man er student for å dekke utgiftene til barn, og betale tilbake senere, men et slikt lån har også en kostnad og det kan være vanskelig å få lån før man er mer etablert.

En annen grunn til lav fruktbarhet er at alternativkostnaden er ekstra høy når man er student, fordi man ved å få barn kan risikere at utdanningen blir avbrutt og dermed reduserer man fremtidig inntekt. Dette gjelder både for kvinner og for menn, men særlig for kvinner ettersom de ofte tar mer ansvar for omsorgen av barnet. I hvor stor grad denne effekten er av betydning avhenger for øvrig av utdanningssystemet – ikke minst hvorvidt man kan ta en pause fra studiene, for så enkelt å begynne på igjen på et senere tidspunkt, slik som er tilfelle i Norge.

Hvis man antar at samboere i mindre grad har felles økonomi enn gifte, og at byrden med forsørgelse hovedsakelig ligger på kvinnen, kan det være en sterkere negativ effekt av hennes skolegang og svakere negativ effekt av hans blant samboere enn blant gifte. Ideen om at mannen bidrar lite til barnets forsørgelse fordi han er samboer virker imidlertid veldig urimelig. Man kunne også argumentere at samboerforhold med ganske stor sannsynlighet oppløses: Det å vente med å få barn fordi mannens inntekt er lav mens han studerer og blir høyere senere, er mindre relevant hvis paret uansett ikke holder sammen. Med andre ord ville det kanskje være en mindre negativ effekt av hans skolegang på fruktbarhet. Heller ikke dette

er et veldig relevant argument, fordi avslutning av skolegang vanligvis ligger såpass kort fram i tid at forholdet har stor sannsynlighet for fremdeles å være intakt. Alt i alt er det altså ikke så gode grunner til å tro at skolegang har ulik effekt blant gifte og samboere

For øvrig har skolegang stor betydning for hvorvidt man inngår samliv og hvilken type samliv man inngår. Når man er under utdanning, kan det være lettere å finne seg en potensiell fremtidig partner, i alle fall hvis man søker partnere med samme utdanning eller utdanningsnivå. Da er det spesielt lite gunstig på forhånd å binde seg til en partner, særlig gjennom et ekteskap, som det er vanskeligere å oppløse. Det er også mer usikkerhet rundt det fremtidige økonomiske potensialet hos studenter enn hos andre, noe som kan være med på å dempe tilbøyeligheten til å inngå samliv i løpet av studietiden, og i spesielt stor grad giftemål. For øvrig rapporter mange unge mennesker i Norge at de velger samboerforhold fremfor giftemål på grunn av arbeidet og kostnadene forbundet med å arrangere en bryllupsfest (Kravdal 1999). Dette kan særlig være aktuelt for de som fremdeles er under utdanning.

For å oppsummere kan både kvinners og menns skolegang senke tilbøyeligheten til å inngå samliv, og spesielt giftermål. Fruktbarheten, gitt samlivsstatus, er også vanligvis lav hos kvinner som studerer, og i litt mindre grad menn som studerer (Kravdal og Rindfuss 2008), men det ikke grunn til å vente at denne sammenhengen er vesentlig sterkere eller svakere hos samboere enn hos gifte.

2.4.3 Effekten av foreldres utdanning på barnas fruktbarhet

Foreldres utdanning kan ha en indirekte effekt på barnas fruktbarhet via barnas egen utdanning. Foreldre med høyere utdanning kan ha bedre økonomiske forutsetninger for å støtte barna i løpet av studietiden, har trolig gitt mer hjelp og oppmuntring til skolearbeid gjennom hele skolegangen, og kan ha uttrykt forventning om at barna tar videre utdanning. I tillegg kan foreldres utdanning virke motiverende på barnas utdanningsaspirasjoner. Dermed påvirkes fruktbarheten via mekanismene som ligger bak effekten av høyere utdanning. Er det mulig at foreldrenes utdanning har en effekt utover dette?

Det er mulig barn kan nyte godt av det høye kunnskapsnivået til velutdannede foreldre. Som nevnt ovenfor kan kunnskaper – for eksempel om prevensjon – i prinsippet ha betydning for fruktbarheten, men det er neppe noe viktig mekanisme i Norge i dag. Dersom foreldre med høyere utdanning også er en indikator på at man kommer fra en familie med høyere

sosioøkonomisk bakgrunn, så kan økt kjøpekraft utenom den man opparbeider seg via egen utdanning påvirke fruktbarheten.

Det kan også tenkes at det finnes andre mekanismer foreldres inntekt påvirker fruktbarheten og tilbøyeligheten til å få barn utenfor ekteskap på. Blant annet kan det tenkes at mer velstående familier har andre verdier eller meninger om det å gifte seg. Kvinner med høyere sosial bakgrunn blir kanskje mer påvirket av foreldres ønsker, og de kan føle et sterkere press og ansvar rundt det å oppdra barn på «riktig måte» (Wiik 2005). Dette kan dempe tilbøyeligheten til å få barn.

I tillegg kan det være slik at personer som har vokst opp med gode økonomiske rammer blir mer opptatt av å ha en trygg økonomisk setting når de selv skal oppdra barn, og at de derfor foretrekker å være gift fremfor samboer fordi det er mer stabilt. Det kan også tenkes at foreldre med et høyere kunnskapsnivå er mer bevisst på å snakke med barna om de rettslige fordelene med giftemål eller samboerkontrakt, og at giftemål da kan fremstå som den mest foretrukne løsningen.

3 Metode og data

3.1 Datamateriale

Det sentrale personregisteret omfatter alle kvinner og menn som har bodd i Norge etter 1960. Hver av disse er tildelt et personnummer, som også benyttes i andre offentlige registre. Dermed kan data fra ulike registre knyttes sammen. Min analyse er basert på opplysninger om kjønn, fødselsår, sivilstatus (gift eller ikke gift), barns fødselsår, foreldres identitet, og tidspunkt for eventuell død, innvandring eller utvandring fra Det sentral personregisteret. Opplysninger om utdanning er tatt fra Statistisk sentralbyrås register over høyeste oppnådde utdanning, og årlig pensjongsgivende inntekt kommer fra Skattedirektoratets inntektsfiler. Disse data er koblet sammen i Statistisk sentralbyrå på oppdrag fra min veileder Øystein Kravdal. Han har tilrettelagt dem videre for min analyse (se detaljer nedenfor). Analysen er begrenset til kvinner og menn født 1953-1988. For eldre fødselskull er det ikke fullstendige opplysninger om deres ekteskapelige status hvert år gjennom voksenlivet og hvem foreldrene er. Det siste observasjonsåret er 2008.

Fordelen med registerdata er at det er nøyaktig, detaljert og representativt for hele befolkningen. Datasettet gir for eksempel mulighet til å analysere fruktbarhetsmønsteret til hele den norske befolkning og blant annet se det i sammenheng med ekteskapsmønsteret.

Den største ulempen med datasettet er at samboerskap ikke kommer frem, og at det derfor ikke skilles mellom «barn født innenfor samboerskap» og «andre barn født utenfor ekteskap». Dette er en betydelig svakhet siden omtrent halvparten av alle barn fødes utenfor ekteskap i dag og det trolig er forskjell på å vokse opp med samboerforeldre og aleneforeldre (Statistisk sentralbyrå 2013).

3.2 Metode

I forløpsanalyse måles individers tilbøyelighet til å gå fra en tilstand til en annen (oppleve en begivenhet) og eventuelt hvordan kjennetegn ved dem selv, eller det samfunnet de lever i, påvirker denne tilbøyeligheten. I oppgaven min er tilstandene det å være barnløs og det å ha fått sitt første barn (under visse betingelser), og oppmerksomheten er rettet mot hvordan sosioøkonomisk bakgrunn, eget utdanningsnivå og utdanningsaktivitet påvirker overgangene mellom disse tilstandene. Individene observeres fra et starttidspunkt til begivenheten finner sted, eller til et tidspunkt da individene ikke lenger kan sies å være under risiko for begivenheten (sensurering). I mine estimeringer er starttidspunktet januar det året individet fyller 17 år (og dermed er barnløs og ugift). Det sensureres når det første av det følgende inntreffer: individet har fylt 39 år, siste året omfattet av datamaterialet er nådd (2008), eller individet har dødd eller utvandret. En del av analysen dreier seg om tilbøyeligheten til at ugifte får barn. Da settes det sluttstrek (sensureres) når de har giftet seg.

Forløpsanalyse finnes i to hovedversjoner, kontinuerlig tids analyse og diskret tids analyse. I diskret tids analyse deles tiden inn i intervaller, og individene blir observert for hvert intervall fra starttidspunkt inntil begivenheten finner sted eller sensurering inntreffer. Estimeringen i denne oppgaven er basert på ettårsobservasjoner av hvert individ. Hver av observasjonene inneholder en utfallsvariabel, som er hvorvidt individet får sitt første barn, og diverse forklaringsvariabler som beskriver situasjonen ved starten av året. Hvert enkelt individ bidrar med en serie slike ettårsobservasjoner og lengden på serien varierer fra person til person, alt etter som hvilke tilstander som inntreffer. For eksempel forblir noen barnløse og bidrar med 23 observasjoner (fra 17 til 39 år), mens andre får barn allerede når de er 21 år og bidrar med 5 observasjoner, eller utvandrer når de er 18 år og bidrar med 2 observasjoner. I det første og det tredje eksempelet er utfallet ”får ikke barn” for alle observasjonene, og i det andre eksempelet er utfallet ”får barn” for siste observasjon og ”får ikke barn” for alle de foregående observasjonene. Datamaterialet inneholder 12 965 144 ettårsobservasjoner for menn og 10 095 501 for kvinner.

Jeg estimerte først seks forskjellige modeller, tre for kvinner og tre for menn. Den første modellen inkluderer alle kvinner i analysen, det vil si uavhengig av ekteskapelig status, mens den andre modellen kun inkluderer kvinner som er registrert som ugift ved begynnelsen av

året. Siden jeg er interessert i førstefødsel utenfor ekteskap, så er det rimelig at jeg kun inkluderer ugifte kvinner i modellen. Altså tas ikke skilte/separerte og enke/enkemenn med, selv om disse også kan være under risiko for å få barn utenfor ekteskap. Resultatene jeg får når alle kvinner er inkludert i analysen, kan brukes til sammenligning.

I tillegg til de to første modellene estimerer jeg også en modell for ugifte kvinner der utfallsvariabelen er hvorvidt hun får barn i løpet av det inneværende året og ved begynnelsen av det etterfølgende året fremdeles er ugift. Slik kan man skille ut de som får barn og gifter seg i løpet av samme år. Dette er imidlertid en ganske liten gruppe, så resultatene fra andre og tredje modell blir ganske like. Jeg retter derfor mest oppmerksomhet mot resultatene fra den andre modellen. Disse tre modellene estimeres både for kvinner og menn, i separate analyser.

I de første estimeringene ser jeg kun på effekten av fars utdanning – det vil si utdanningen til faren til individet som eventuelt får barn. Denne variabelen tolker jeg som en indikator på sosioøkonomisk bakgrunn, og det blir derfor mulig å estimere i hvilken grad sosioøkonomisk bakgrunn påvirker tilbøyeligheten til å få barn utenfor ekteskapet. Grunnen til at jeg bare inkluderer fars utdanning og ikke mors, er at det var vanligst for de eldste av de fødselskullene jeg betrakter at familiens økonomiske stilling ble bestemt av farens arbeid, som i sin tur var sterkt avhengig av hans utdanning. Kvinnen hadde oftere lavere utdanning og i mindre grad lønnet arbeid.

Jeg estimerer deretter seks nye modeller hvor jeg ser på effekten av egen utdanning. Disse modellene kjøres separat for kvinner og menn, og viser i hvilken grad utdanningsnivå påvirker sannsynligheten for å få barn i og utenfor ekteskap. Jeg ser også på effekten av utdanningsaktivitet ved å inkludere en dummy-variabel for student/ikke student.

For å skille effektene av egen og fars utdanning fra hverandre, estimerer jeg også fire modeller der begge forklaringsvariablene er inkludert i regresjonsanalysen. Når jeg inkluderer både fars og egen utdanning i modellen, kan jeg finne ut hvor mye av effekten av fars utdanning som skyldes at det er en positiv sammenheng mellom fars og egen utdanning, og jeg får fram en effekt av egen utdanning der denne sammenhengen er tatt hensyn til, det vil si at den avspeiler andre mekanismer enn den positive sammenhengen mellom farens og egen utdanning. Dermed kan jeg også se hvilken effekt som er sterkest: effekten av egen utdanning eller effekten av sosioøkonomisk bakgrunn. Disse analysene gjøres på samme måte som forklart overfor, med tre modeller for kvinner og tre for menn. Også her vil jeg legge

hovedfokus på modell 2, som omfatter de ugifte og der utfallsvariabelen er hvorvidt det blir født et barn, uavhengig av ekteskapsstatus det etterfølgende året.

På grunnlag av alle observasjonene for alle individene estimeres den logistiske modellen

$$\log\left(\frac{p}{1-p}\right) = \alpha + \beta_1 X_1 + \beta_2 X_2 + \dots + \beta_k X_k,$$

der p er sannsynligheten for utfallet $Y=1$, X_1, \dots, X_k er forklaringsvariabler, β_1, \dots, β_k er tilhørende koeffisienter eller effekter, og α er et konstantledd (se utdyping angående logistisk regresjon nedenfor). $\frac{p}{1-p}$ kalles odds eller oddsratio. Modellen estimeres i statistikkprogrammet Sas 9.3.

Min veileder har tilrettelagt ettårsobservasjonene for meg. Han har av personvern hensyn gitt meg en tabell som angir alle mulige forskjellige ettårsobservasjoner (kombinasjoner av utfall og forklaringsvariabler) og hvor mange det er av hver av disse. Dette antallet er brukt som en vekt under estimeringen (*sum of weights*).

3.2.1 Logistisk regresjon

I regresjonslikningen er p sannsynligheten for å få barn ($Y=1$) og dermed $1-p$ sannsynligheten for ikke å få barn ($Y=0$). En sannsynlighet må være mellom 0 og 1, og dette kravet er oppfylt. Logistisk regresjon gir en S-formet kurve, altså et S-formet forhold mellom X - og Y -variabelen, der alle mulige verdier til utfallsvariabelen ligger mellom 0 og 1, uansett hvilke X -verdier man har.

Hadde man isteden brukt lineær regresjon, slik at likningen var $y = \alpha + \beta x + \varepsilon$ (ε er et restledd), ville man kunne predikere verdier utenfor området $[0,1]$.

3.2.2 Tolking av oddsrater¹

Den logistiske ligningen er gitt ved

$$\text{Log}\left(\frac{p}{1-p}\right) = \alpha + \beta_1 X_1 + \beta_2 X_2 + \dots + \beta_k X_k$$

$\frac{p}{1-p}$ uttrykker oddsen, og man kan skrive om den logistiske likningen til

¹ http://www.sifo.no/files/file48351_arbeidsnotat08-2000web.pdf.

$$\left(\frac{p}{1-p}\right) = e^{(\beta_1 X_1 + \beta_2 X_2 + \dots + \beta_k X_k)}$$

Oftest oppgis oddsratene, $e^{\beta_1}, \dots, e^{\beta_k}$, etc., og det vil også bli gjort i denne oppgaven. Når sannsynligheten for utfallet er liten, er for øvrig oddsen tilnærmet lik sannsynligheten.

Et eksempel på tolking av logit- og oddsrateresultatene er hvis regresjonskoeffisienten β_1 estimeres til -0,2889 i en modell for at ugifte får barn. Den tilhørende uavhengige variabelen, X_1 , er fars utdanningsnivå lik «1-2 år med videregående skole» og referansekategorien er grunnskole. Oddsen for at en ugift kvinne får barn blir da lik $e^{\beta_1} = e^{-0,2889} = 0,74908$ ganger tilsvarende odds dersom far utdanning bare hadde vært grunnskoleutdanning. Altså er risikoen for å få barn utenfor ekteskap lavere når fars utdanning øker ett nivå.

Det er enklere å gi en intuitiv forklaring av odds enn det er å forklare logit. Jo høyere oddsen er, jo flere ganger inntreffer $Y=1$ i forhold til $Y=0$. Er oddsen lik 2, så sier vi at for hver andre ugifte person som får barn, så er det én som ikke får barn utenfor ekteskapet. Dersom oddsen er større enn 1, så er det mer sannsynlig at fenomenet inntreffer enn at det ikke gjør det, og motsatt dersom oddsen er lavere enn 1.

3.3 Forklarings- og kontrollvariabler

Alder er en variabel som er delt inn i 5-årsgrupper fra 15 til 40 år, bortsett fra den første gruppen, som er 17-19 år. Aldersintervallet 25-29 er satt som referansegruppe.

En annen variabel som er med i modellene, er det året individet observeres i. *År* er delt inn i fem-årsperioder, fra 1970-2008. Den siste perioden dekker bare år 2005 til 2008, siden analysen avsluttes i 2008. Det er for eksempel naturlig å tenke at det er høyere risiko for å få barn utenfor ekteskapet for en person som er i sin fruktbare alder på 2000-tallet enn en som har sin fruktbare periode på 70-tallet, da andelen samboerskap har økt drastisk i løpet av denne tidsperioden. Disse effektene fanges opp av *år*-variabelen (Statistisk sentralbyrå 2012a).

Personens egen utdanning deles inn i fem kategorier: 10 år utdanning (det vil si grunnskole), 11-12 år med utdanning (noe videregående skole), 13 år (fullført videregående), 1-3 år med

høyere utdanning (det vil si til og med bachelorgrad), og 4 år eller mer med høyere utdanning (det vil si master- eller doktorgrad). Her settes grunnskoleutdanning som referansegruppe.

Fars utdanning, deles opp på samme måte som egen utdanning. I tillegg finnes en kategori 9 der fars utdanning er ukjent, altså at det ikke er registrert/funnet.

Inntektsvariabelen deles inn ni inntektsgrupper. Den ene er «missing», som betyr at inntekt ikke er registrert. Ellers deles inntekten inn i åtte grupper som strekker seg fra inntekt 0 kr til 300 000 + kr. I tillegg defineres det i datasettet en variabel som heter «student». Den tar verdien 1 dersom inntekt er lavere enn 100 000 kroner, og 0 hvis ikke. Dette er en svakhet, siden det ikke nødvendigvis er slik at alle som har inntekt under 100 000 kroner er studenter eller under utdanning.

4 Resultater

4.1 Betydningen av fars utdanning basert på en analyse av alle kvinner og menn

I første trinn av analysen estimeres modeller for alle barnløse kvinner og menn uavhengig av ekteskapelig status (Tabell 4.1). For kvinner ser vi at tilbøyeligheten til å få barn i løpet av året synker med nivået på fars utdanning. Oddsen for at en kvinne får barn når fars utdanning er 11-12 år (noe videregående) er 0,836 ganger tilsvarende odds hvis fars utdanning bare er grunnskole. Likeledes er oddsratioen når fars utdanning er fullført videregående (13 år), noe høyere utdanning, og master/doktorgrad, henholdsvis 0,775, 0,631 og 0,498 ganger tilsvarende oddsratio. Dersom far har en master eller doktorgrad mer enn halveres altså tilbøyeligheten for at en kvinne får barn.

Alle resultatene er signifikante ($p < 0,0001$) og konfidensintervallene er små, det vil si at feilmarginen til resultatene er liten (konfidensintervallet angir intervallet der man med 95 prosent sannsynlighet vil finne den *sanne* verdien til koeffisienten).

Tabell 4.1 Oddsratioer for å få første barn for alle barnløse kvinner etter nivå på fars utdanning

Alle kvinner			
Fars utdanningsnivå	Oddsratio	95 % Wald-konfidensintervall	
1-2 år videregående skole	0.836	0.831	0.842
Fullført videregående skole	0.775	0.769	0.782
1-3 år høyere utdanning	0.631	0.626	0.636
Master- eller doktorgrad	0.498	0.492	0.504
Ukjent («missing»)	0.858	0.845	0.871

Også blant menn faller sannsynligheten for å få barn med nivået på fars utdanning (Tabell 4.2). Effekten er noe svakere for menn enn den er for kvinner: Oddsratioene for en mann i de tre høyeste utdanningsnivåene er henholdsvis 0,902, 0,796 og 0,687. Oddsen for å få barn når far har noe videregående (11-12 år) er 0,955 ganger tilsvarende odds når fars utdanning er grunnskole, det vil si at sannsynligheten er tilnærmet 4,5 % lavere i forhold til når fars utdanning er grunnskole.

Tabell 4.2 Oddsratioer for å få første barn for alle barnløse menn etter nivå på fars utdanning

Alle menn			
Fars utdanningsnivå	Oddsratio	95 % Wald-konfidensintervall	
1-2 år videregående skole	0.955	0.949	0.961
Fullført videregående skole	0.902	0.894	0.909
1-3 år høyere utdanning	0.796	0.789	0.804
Master- eller doktorgrad	0.687	0.678	0.696
Ukjent («missing»)	0.848	0.835	0.862

4.2 Betydningen av fars utdanning basert på en analyse av ugifte kvinner og menn

I neste trinn begrenses analysen til kvinner og menn som er ugift. Blant ugifte kvinner synker oddsen for å få barn jo høyere nivå på fars utdanning. Sagt med ord er det mindre sannsynlig at en ugift kvinne får barn når faren til kvinnen har 11-12 år utdanning i forhold til 10 års utdanning. Tilsvarende viser analysen at oddsen for å få barn når fars utdanning er fullført videregående, noe høyere utdanning, og master- eller doktorgrad er henholdsvis 0,673, 0,494 og 0,347 ganger tilsvarende oddsen når fars utdanning er grunnskole (Tabell 4.3).

Tabell 4.3 Oddsratioer for å få første barn for barnløse ugifte kvinner etter nivå på fars utdanning

Ugifte kvinner			
Fars utdanningsnivå	Oddsratio	95 % Wald-konfidensintervall	
1-2 år videregående skole	0.749	0.743	0.755
Fullført videregående skole	0.673	0.666	0.679
1-3 år høyere utdanning	0.494	0.489	0.500
Master- eller doktorgrad	0.347	0.341	0.353
Ukjent («missing»)	0.869	0.852	0.885

Vi ser at oddsratene i denne modellen er lavere enn de var i forrige modell, der alle kvinner var inkludert i analysen. Dette tilsier at å ha en velutdannet far demper tilbøyeligheten til å få barn *utenfor ekteskapet* ekstra mye.

Modellen viser altså at tilbøyeligheten til å få barn synker jevnt med nivået på fars utdanning. Generelt ser vi at ugifte kvinner med fedre som har høyere utdanning enn grunnskole, har lavere sannsynlighet for å få barn enn ugifte kvinner med fedre som bare har grunnskoleutdanning, og når far har universitet- eller høyskoleutdanning mer enn halveres tilbøyeligheten til å få barn.

Også for ugifte menn kommer det fram at risikoen for å få barn i løpet av et år synker med nivået på fars utdanning, men effekten er litt svakere enn hos kvinner (Tabell 4.4). Ugifte menn med fedre med master- eller doktorgrad har over halvparten så stor risiko for å få barn som det menn med fedre med grunnskoleutdanning har. Oddsene for å få barn når faren har 11-12 års utdanning er 0,867 ganger tilsvarende odds når far bare har grunnskole, så selv med en marginal økning i antall år med skolegang ser man at det er hele 14,3 prosent lavere odds for en ugift mann å få barn i løpet av et ettårsintervall.

Tabell 4.4 Oddsratioer for å få første barn for barnløse ugifte menn etter nivå på fars utdanning

Ugifte menn			
Fars utdanningsnivå	Oddsratio	95 % Wald-konfidensintervall	
1-2 år videregående skole	0.867	0.860	0.874
Fullført videregående skole	0.788	0.780	0.797
1-3 år høyere utdanning	0.629	0.622	0.637
Master- eller doktorgrad	0.485	0.477	0.494
Ukjent («missing»)	0.848	0.831	0.865

Hvis vi sammenligner estimatene for ugifte kvinner med ugifte menn, så ser vi altså at oddsratioene for kvinner er litt lavere enn for menn. Det vil si at effekten av å ha en far med høyere utdanning er noe sterkere for kvinner enn for menn. Først når fars utdanning er mastergrad eller doktorgrad er effekten veldig sterk for menn, men fremdeles ikke like sterk som effekten for kvinner, med en forskjell på 14, 2 prosent.

Analysen viser altså at kvinners tilbøyelighet til å få barn synker med nivået på fars utdanning, uansett sivilstatus. Det vil si at det generelt er en negativ sammenheng mellom sosioøkonomisk bakgrunn og sannsynligheten for å få barn. For kvinner med fedre med master- eller doktorgrad mer enn halveres tilbøyeligheten. Det samme mønsteret ses hos norske menn, selv om de negative effektene av sosioøkonomisk bakgrunn er noe svakere for menn enn for kvinner.

Når analysen begrenses til ugifte personer, er det fremdeles en negativ sammenheng mellom tilbøyeligheten til å få barn og sosioøkonomisk bakgrunn. Resultatene viser derimot at oddsratioene er overalt lavere enn når alle kvinner og menn er inkludert i modellen. Gifte personer har økt sannsynligheten for å få barn, og det kan være noe av grunnen til at effekten er sterkere når alle kvinner inkluderes i analysen.

4.3 Betydningen av egen utdanning basert på en analyse av alle kvinner og menn

De første analysene så på effekten av sosioøkonomisk bakgrunn - indikert ved variabelen «fars utdanning» - på tilbøyeligheten til å få barn i og utenfor ekteskap. Det kan også tenkes at det er en effekt av eget utdanningsnivå og egen utdanningsaktivitet. Denne effekten kan delvis skyldes effektene av fars utdanningsnivå og sammenheng mellom foreldres og barns utdanningsnivå, men det kommer jeg tilbake til senere. Alle resultatene er signifikante ($p < 0,0001$).

I første analyse er alle kvinner inkludert, uansett sivilstatus (Tabell 4.5). Når man sammenligner 11-12 års skolegang med grunnskolenivå så er det omtrent ingen forskjell: Oddsene for å få barn når utdanning er 11-12 år med skole er 0,948 ganger tilsvarende odds når utdanning er nivå 2. Det vil si at sannsynligheten for å få barn er tilnærmet 5,2 % lavere. Den årlige risikoen for å få barn er *høyere* når kvinnens utdanning tilsvarer mer enn 1-3 år med universitet- eller høyskoleutdanning enn når den bare er fullført videregående. Faktisk øker risikoen når man går fra bachelor til master- og doktorgradsnivå.

Tabell 4.5 Oddsratioer for å få første barn for alle barnløse kvinner etter nivå på egen utdanning

Alle kvinner			
Egen utdanning	Oddsratio	95 % Wald-konfidensintervall	
1-2 år videregående skole	0.948	0.941	0.956
Fullført videregående skole	0.680	0.675	0.684
1-3 år høyere utdanning	0.715	0.710	0.720
Master- eller doktorgrad	0.794	0.782	0.806
Student	0.481	0.478	0.484

I likhet med resultatene fra analysen med fars utdanning, er oddsen for at en kvinne får barn lavere når utdanningsnivået er høyere enn grunnskole. Forskjellen er at oddsratioene ikke synker i takt med utdanningsnivået. I tillegg til at risikoen for å få barn øker når man sammenligner kvinner med bachelorgrad med kvinner med fullført master- eller doktorgrad, så ser vi at oddsratioene i denne analysen er gjennomgående høyere enn de var når vi så på effekten av fars utdanning. Blant annet er oddsen for å få barn når *egen* utdanning er master- eller doktorgrad bare 21,6 prosent lavere enn hvis man har grunnskoleutdanning, mens den var hele 51,2 prosent lavere når *fars* utdanning var master- eller doktorgrad.

Resultatene viser at kvinner med høyere utdanning har noe høyere tilbøyelighet til å få barn enn kvinner som bare har videregående utdanning. Det kan også virke som om effekten av fars utdanning er sterkere enn effekten av egen utdanning. Hvis man derimot er student mer enn halveres tilbøyeligheten til å få barn.

Når vi utfører samme analyse for menn, blir resultatene ganske annerledes (Tabell 4.6). Når det er egen utdanning som er forklaringsvariabel, ser vi at tilbøyeligheten til å få barn er *høyere* når utdanningsnivået er 11-12 år i forhold til hvis det bare er grunnskole. Oddsen er altså 1,012 ganger tilsvarende odds ved grunnskolenivå, det vil si at det er *tilnærmet* 1,2 prosent høyere sannsynlighet for å få barn for en mann som har 11-12 år utdanning enn en som bare har grunnskole. Når vi ser på resultatene for menn som har fullført videregående, ser vi at oddsen har gått litt ned: tilnærmet sannsynlighet for å få barn er 6,2 prosent lavere enn hvis de bare har grunnskole.

Tabell 4.6 Oddsratioer for å få første barn for alle barnløse menn etter nivå på egen utdanning

Alle menn			
Egen utdanning	Oddsratio	95 % Wald-konfidensintervall	
1-2 år videregående skole	1.012	1.003	1.021
Fullført videregående skole	0.938	0.932	0.945
1-3 år høyere utdanning	1.020	1.012	1.028
Master- eller doktorgrad	1.223	1.209	1.238
Student	0.405	0.402	0.408

I motsetning til hva som er observert for kvinner, er det ikke nødvendigvis et negativt forhold mellom menns sannsynlighet for å få barn og nivået på utdanning. Faktisk viser resultatene for alle menn at oddsen for å få barn *øker* med nivået på utdanning. Oddsen for å få barn når menn har universitets- eller høyskoleutdanning er mer enn 20 prosent høyere enn hvis de bare har grunnskole. Akkurat som hos kvinnene blir risikoen for å få barn mer enn halvert når en mann er registrert som student.

4.4 Betydningen av egen utdanning basert på en analyse av ugifte kvinner og menn

Estimeringene utføres på samme måte som ovenfor, men nå begrenses analysen til ugifte kvinner og menn. Når vi gjør det, kan vi finne ut om det er en sammenheng mellom egen utdanning og tilbøyeligheten til å få barn utenfor ekteskap. Alle resultatene er signifikante.

Når vi modellerer effekten av egen utdanning på sannsynligheten for at en kvinne får barn utenfor ekteskap, finner vi at effekten er sterk, men ikke like sterk som når vi brukte fars utdanning som forklaringsvariabel. Den negative effekten er sterkest når vi ser på fullført videregående skole og høyere (Tabell 4.7).

Tabell 4.7 Oddsratioer for å få første barn for barnløse ugifte kvinner etter nivå på egen utdanning

Ugifte kvinner			
Egen utdanning	Oddsratio	95 % Wald-konfidensintervall	
1-2 år videregående skole	0.864	0.854	0.873
Fullført videregående skole	0.572	0.567	0.577
1-3 år høyere utdanning	0.507	0.503	0.512
Master- eller doktorgrad	0.511	0.500	0.521
Student	0.506	0.502	0.510

Igjen ser vi at oddsen for å få barn synker med nivået på utdanning, selv om det i dette tilfellet er nivået på kvinnens *egen* utdanning som gjelder. Effektene er som nevnt ikke fullt så store som ved bruk av fars utdanning som forklaringsvariabel, men likevel halveres nesten risikoen for å få barn når en ugift kvinne har høyere utdannelse.

Når samme modell estimeres for ugifte menn, får vi helt andre resultater enn vi fikk når vi inkluderte *alle* menn i analysen med egen utdanning som forklaringsvariabel: Når alle menn var inkludert, økte den årlige risikoen for å få barn med utdanningsnivået, og det var høyere sannsynlighet for at en mann med master- eller doktorgrad fikk barn enn at en mann som bare hadde grunnskole fikk det. Når vi derimot begrenser analysen og kun ser på ugifte menn, finner vi at sannsynligheten for å få barn synker med nivået på mannens utdanning. Vi ser også at det er marginale forskjeller i effektene av de ulike utdanningsnivåene, men at det totalt sett er et negativt forhold mellom eget utdanningsnivå og tilbøyeligheten til å få barn utenfor ekteskap (Tabell 4.8).

Tabell 4.8 Oddsratioer for å få første barn for barnløse ugifte menn etter nivå på egen utdanning

Ugifte menn			
Egen utdanning	Oddsratio	95 % Wald-konfidensintervall	
1-2 år videregående skole	0.921	0.910	0.931
Fullført videregående skole	0.798	0.791	0.805
1-3 år høyere utdanning	0.743	0.735	0.750
Master- eller doktorgrad	0.760	0.747	0.773
Student	0.431	0.428	0.435

Effekten av egen utdanning er ikke like sterk hos ugifte menn som hos ugifte kvinner. For ugifte kvinner nesten halveres risikoen for å få barn. Blant ugifte menn ser vi derimot bare omtrent halvparten av effekten som vi ser hos ugifte kvinner: Ugifte kvinner i de tre øverste utdanningsgruppene har henholdsvis 42,8, 49,3 og 48,9 prosent lavere sannsynlighet for å få barn, mens ugifte menn med tilsvarende utdanningsnivå har henholdsvis 20,2, 25,7 og 24,0 prosent lavere sannsynlighet. Å være under utdanning mer enn halverer ugifte menns risiko for å få barn.

Effekten av kvinner og menns eget utdanningsnivå er altså betydelig. Selv om kvinner med grunnskoleutdanning i følge analysen har størst årlig risiko for å få barn, så synker ikke risikoen med nivået på egen utdanning, slik den gjorde med nivået på fars utdanning. Generelt er sannsynligheten for å få barn høyere for kvinner med master- eller doktorgrad enn den er for kvinner med bachelorgrad. Dette kan kanskje ses i sammenheng med at kvinner med høyere utdanning også er mer tilbøyelig til å gifte seg.

Når det gjelder menn er det derimot ikke de med grunnskoleutdanning som er mest tilbøyelig til å få barn. I følge analysen har norske menn større sannsynlighet for å få barn dersom de har ett eller flere år med høyere videre utdanning. En mann med master- eller doktorgrad har over tjue prosent høyere odds for å få barn enn en mann med grunnskole. Som nevnt tidligere i oppgaven kan dette ha en sammenheng med at menn med høyere utdanning og inntekt er mer attraktive partnere og har høyere sannsynlighet for å bli gift. Det samme kan gjelde kvinner

med høy utdanning - altså anser norske menn og kvinner utdanning som en viktig og avgjørende faktor når de skal velge seg en partner, og i større grad når de skal finne seg en ektefelle. Generelt har altså kvinner og menn med høyere utdanning lavere sannsynlighet for å få barn enn personer som bare har grunnskole, men resultatene viser ikke en jevnt synkende effekt.

I følge analysen er effekten av eget utdanningsnivå sterkere for ugifte personer enn den er for alle sett under ett, altså er effekten av utdanning på fruktbarhet mer positiv når vi betrakter alle kvinner og menn enn hvis vi bare betrakter ugifte. For ugifte kvinner som har fullført videregående eller mer, er oddsen betydelig lavere enn den er for ugifte kvinner med grunnskole – oddsen reduseres med mellom 42 og 49 prosent. Altså er kvinner med lav utdanning mer tilbøyelig til å få barn utenfor ekteskap, noe som er i overensstemmelse med studiene fra Europa og USA. En av grunnene til den sterke negative effekten av kvinnens utdanning kan være at hennes inntekt betyr mer når man får barn uten å være gift, på grunn av større risiko for brudd med mannen, og at inntekt- og alternativkostnaden derfor blir enda høyere for kvinnen.

For ugifte menn er det også en negativ sammenheng. I motsetning til analysen der alle menn er inkludert, stiger ikke sannsynligheten for at ugifte menn skal få barn når de har høyere utdanning. En ugift mann med master- eller doktorgrad har 24 prosent lavere sjanse for å få barn enn en ugift mann med grunnskole. Dette tilsier at det å ha høyere utdanning har en sterk negativ effekt på sannsynligheten for at en mann får barn utenfor ekteskap. Noe av resultatet kan muligens forklares med at den positive effekten av hans inntekt på fruktbarhet blir svakere når det ikke dreier seg om giftemål, fordi samboere kanskje i mindre grad har fokus på felles økonomi, og at kvinnens inntekt således veier mer.

4.5 Betydningen av fars og egen utdanning basert på en analyse for alle kvinner og menn

Som nevnt ovenfor kan det være at noe av effekten av foreldres utdanning på fruktbarhet går via barnas egen utdanning. For å finne de separate effektene inkluderes både variabler for fars utdanning og egen utdanning i regresjonsanalysen. Da finner vi effekten av fars utdanning på fruktbarhet som går via alt annet enn barnas egen utdanning – vi skiller effektene fra

hverandre. Hvordan påvirker fars utdanning tilbøyeligheten til å få barn utenfor ekteskap, hvis man ser bort fra effekten som går via egen utdanning?

Først diskuteres effekten av egen utdanning for alle kvinner, uavhengig av ekteskapsstatus (Tabell 4.9). Alle resultatene er signifikante. Å ha høyere utdanning enn grunnskole demper tilbøyeligheten til å få barn, men risikoen synker fremdeles ikke jevnt med nivået på utdanningen. Dersom kvinnen er student er oddsen 0,495, det vil si mer enn halvert risiko. Vi ser at oddsratioene nå er noe høyere enn estimatene vi fikk når bare egen utdanning var inkludert i modellen. Det vil si at den negative effekten av egen utdanning dempes når vi inkluderer fars utdanning, altså går noe av effekten via sosioøkonomisk bakgrunn.

Tabell 4.9 Oddsratioer for å få første barn for alle barnløse kvinner etter nivå på fars og egen utdanning

Alle kvinner			
Egen utdanning	Oddsratio	95 % Wald-konfidensintervall	
1-2 år videregående skole	0.953	0.945	0.961
Fullført videregående skole	0.712	0.707	0.717
1-3 år høyere utdanning	0.791	0.785	0.797
Master- eller doktorgrad	0.958	0.944	0.973
Student	0.495	0.492	0.498
Fars utdanning			
1-2 år videregående skole	0.880	0.875	0.886
Fullført videregående skole	0.827	0.821	0.834
1-3 år høyere utdanning	0.708	0.702	0.714
Master- eller doktorgrad	0.581	0.574	0.589
Ukjent («missing»)	0.894	0.881	0.908

Estimatene for effekten av fars utdanning for de fire utdanningsnivåene viser fremdeles en negativ sammenheng. Det vil si at sannsynligheten for at en kvinne får barn er høyere hvis faren bare har grunnskoleutdanning – det er en negativ sammenheng mellom nivået på fars utdanning og barnas fruktbarhet. Vi ser at disse oddsratioene er noe høyere enn estimatene vi fikk når bare fars utdanning var inkludert i modellen, så den negative effekten av sosioøkonomisk bakgrunn dempes litt.

Analysen for alle menn viser fremdeles en litt ujevn sammenheng mellom eget utdanningsnivå og tilbøyeligheten til å få barn (Tabell 4.10). Effekten av eget utdanningsnivå virker ikke nødvendigvis negativt på sannsynligheten for å få barn. For menn med 1-2 år videregående skole ser vi at oddsen er høyere enn den er for menn med grunnskole. For menn som har fullført videregående er oddsen lavere igjen, men forskjellen fra referansegruppen er minimal (tilnærmet 4,1 prosent lavere sannsynlighet). For menn innenfor de to høyeste utdanningsgruppene øker oddsratioene igjen, til henholdsvis 1,075 og 1,348, som er noe høyere enn forrige analyse der fars utdanning ikke var inkludert. Det betyr at menn med mer enn ett år høyere utdanning har større tilbøyelighet til å få barn enn menn som bare har fullført grunnskole, og denne effekten er sterkere når begge variabler inkluderes i modellen.

Tabell 4.10 Oddsratioer for å få første barn for alle barnløse menn etter nivå på fars og egen utdanning

Alle menn			
Egen utdanning	Oddsratio	95 % Wald-konfidensintervall	
1-2 år videregående skole	1.016	1.007	1.025
Fullført videregående skole	0.959	0.952	0.966
1-3 år høyere utdanning	1.075	1.066	1.084
Master- eller doktorgrad	1.348	1.332	1.365
Student	0.412	0.410	0.415
Fars utdanning			
1-2 år videregående skole	0.967	0.960	0.973
Fullført videregående skole	0.921	0.913	0.929
1-3 år høyere utdanning	0.838	0.830	0.846
Master- eller doktorgrad	0.741	0.731	0.751
Ukjent («missing»)	0.899	0.884	0.913

På lik linje med analysen for alle kvinner, viser også estimatene for menn en negativ sammenheng mellom nivået på fars utdanning og tilbøyelighet til å få barn i løpet av et år. Oddsene for at en mann får barn når fars utdanning er registrert som 11-12 år med utdanning, fullført videregående, 1-3 år med høyere utdanning, og master- eller doktorgrad, er henholdsvis 0,967, 0,921, 0,838 og 0,741 ganger tilsvarende odds for menn med fedre med grunnskoleutdanning. Menn som er under utdanning har derimot mer enn halvparten så lav tilbøyelighet som andre til å få barn. Effekten er noe svakere enn når bare fars utdanning var med i analysen.

4.6 Betydningen av fars og egen utdanning basert på en analyse av ugifte kvinner og menn

I denne delen av analysen begrenser vi igjen modellen til bare å inkludere ugifte kvinner og menn. Også her er alle resultatene signifikante.

Effekten av egen utdanning viser at ugifte kvinner med høyere utdanning enn grunnskole har lavere sannsynlighet for å få barn i løpet av et år (Tabell 4.11). Oddsratioen øker derimot litt for ugifte kvinner med master- eller doktorgrad, men fremdeles er den mye lavere enn for ugifte kvinner med grunnskole. Estimaten er litt høyere enn når vi bare inkluderer egen utdanning i analysen. Det vil si at effekten av fars utdanning demper den negative effekten av egen utdanning, altså påvirker sosioøkonomisk bakgrunn tilbøyeligheten til å få barn utenfor ekteskap via kvinners egen utdanning.

Tabell 4.11 Oddsratioer for å få første barn for barnløse ugifte kvinner etter nivå på fars og egen utdanning

Ugifte kvinner			
Egen utdanning	Oddsratio	95 % Wald-konfidensintervall	
1-2 år videregående skole	0.868	0.859	0.878
Fullført videregående skole	0.611	0.606	0.617
1-3 år høyere utdanning	0.587	0.582	0.593
Master- eller doktorgrad	0.668	0.654	0.682
Student	0.528	0.524	0.532
Fars utdanning			
1-2 år videregående skole	0.816	0.809	0.822
Fullført videregående skole	0.746	0.738	0.753
1-3 år høyere utdanning	0.593	0.586	0.600
Master- eller doktorgrad	0.445	0.437	0.453
Ukjent («missing»)	0.903	0.886	0.920

Når det gjelder forholdet mellom fars utdanning og tilbøyeligheten til å få utenomekteskapelige barn, så ser vi også her en negativ sammenheng, der risikoen for å få barn synker med nivået på fars utdanning. Estimaten er noe høyere når begge variabler inkluderes i analysen, fordi noe av effekten av fars utdanning går via egen utdanning. For ugifte kvinner som er under utdanning, så er risikoen for å få barn nesten halvert (oddsratioen er 0,528), altså er den litt høyere i denne analysen enn den var når fars utdanning ikke var inkludert i modellen.

Også for ugifte menn er risikoen for å få barn lavere når man har høyere utdanning enn grunnskole, men effekten er ikke like sterk for menn som den er for kvinner (Tabell 4.12). Også her ser vi at oddsen for å få barn øker litt når vi går fra 1-3 år høyere utdanning til

master- eller doktorgrad. En ugift mann som er student har over halvparten så høy odds for å få barn som ugifte menn med fullført utdanning ved grunnskolenivå (oddsen er 0,445).

Tabell 4.12 Oddsratioer for å få første barn for barnløse ugifte menn etter nivå på fars og egen utdanning

Ugifte menn			
Egen utdanning	Oddsratio	95 % Wald-konfidensintervall	
1-2 år videregående skole	0.929	0.919	0.939
Fullført videregående skole	0.831	0.824	0.839
1-3 år høyere utdanning	0.816	0.807	0.824
Master- eller doktorgrad	0.898	0.882	0.914
Student	0.445	0.441	0.448
Fars utdanning			
1-2 år videregående skole	0.913	0.906	0.921
Fullført videregående skole	0.849	0.841	0.858
1-3 år høyere utdanning	0.728	0.719	0.736
Master- eller doktorgrad	0.604	0.593	0.615
Ukjent («missing»)	0.904	0.886	0.923

Når vi ser på effekten av fars utdanning på ugifte menns tilbøyelighet til å få barn, ser vi - på lik linje med de foregående estimeringene - et negativt forhold mellom nivået på fars utdanning og årlig risiko for at sønnene deres får barn. Også for ugifte menn dempes de individuelle effektene av hver forklaringsvariabel når begge inkluderes i regresjonsanalysen.

Generelt viser resultatene altså at effekten av egen utdanning dempes, både for ugifte kvinner og menn, det vil si at noe av utdanningseffekten forklares av betydningen av sosioøkonomisk bakgrunn. Effekten av fars utdanning blir også noe redusert når vi skiller ut effekten som går

via eget utdanningsnivå. For ugifte kvinner er effekten av sosioøkonomisk bakgrunn sterkere enn effekten av egen utdanning først når vi ser på master- eller doktorgradsnivå. Tilsvarende gjelder for ugifte menn når utdanningsnivå er mer enn ett år universitet- eller høyskoleutdanning. Det vil si at det å ha en velutdannet far demper risikoen for utenomekteskapelig svangerskap mer enn det selv å ha høyere utdanning gjør, både for kvinner og menn.

5 Konklusjon

I denne analysen av norske registerdata fremkommer det generelt en negativ sammenheng mellom eget utdanningsnivå og tilbøyeligheten til å få det første barnet. Sammenhengen er sterkere for kvinner enn for menn, og den er sterkere blant ugifte enn når man ser alle sivilstandsgrupper under ett. Sammenhengen svekkes noe når man tar hensyn til at kvinner og menn med høy utdanning også ofte har en far med høy utdanning, som har en tilsvarende effekt på fruktbarheten. Omvendt er det også en negativ sammenheng mellom fars utdanning og tilbøyeligheten til å få det første barnet – som er sterkest blant kvinner og blant ugifte – og denne skyldes bare i beskjeden grad at fedre med høy utdanning også ofte har barn med høy utdanning. Med andre ord er det å få barn utenfor ekteskap forbundet med lav utdanning både blant kvinner og menn, og det er dessuten for begge kjønn forbundet med å ha en far med lav utdanning. Begge disse resultatene stemmer overens med det som har vært vist i studier fra andre land. Det kommer for øvrig fram at det å gå på skole reduserer tilbøyeligheten til å få det første barnet, omtrent like mye for begge kjønn og ikke spesielt mye for ugifte.

Hva kan forklare denne negative sammenhengen mellom eget utdanningsnivå og utenomekteskapelig fruktbarhet, og hva kan forklare tilleggseffekten av farens utdanning? Generelt er sannsynligheten for å få barn bestemt av sannsynligheten for å være i et samliv og sannsynligheten for at man får barn gitt at man lever i samliv. Personer som ikke er i faste forhold har lavere risiko for å få barn. Menn med høyere utdanning har større sannsynlighet for å være gift – og generelt større sannsynlighet for å få barn gitt at de lever i et samliv – og dermed redusert sannsynlighet for å få barn utenfor ekteskap.

Kvinner med høyere utdanning har generelt høyere alternativkostnader forbundet med det å bli forelder, og dermed redusert tilbøyelighet til å få barn uansett sivilstatus. Samboerskap er mer ustabile enn ekteskap, de er enklere å oppløse, og dermed er det større sjanse for at kvinnen må oppdra barn alene. Altså kan det tenkes at det er en sterkere negativ effekt av utdanning for samboende kvinner siden både direkte kostnader og alternativkostnaden ved å få barn øker. Dette kan forklare noe av forskjellen i tilbøyelighet til å få barn i og utenfor ekteskap.

En annen mulighet kan være at utdanning påvirker fruktbarhet via kunnskap, i vid forstand. Kvinner og menn med høyere utdanning kan være mer bevisst rundt bruken av prevensjon eller rundt konsekvensene av handlingene sine. Det kan blant annet innebære at de er mindre interesserte i å få barn i forhold de antar kanskje ikke varer så lenge, og at de er mer tilbøyelige til å unngå uønskede svangerskap.

Den signifikante negative effekten av å være under utdanning på sannsynligheten for å få barn kan blant annet forklares med at alternativkostnaden er ekstra høy når er student, fordi man risikerer at utdanningen blir avbrutt og dermed tapt fremtidig inntekt. Dette ser altså ut til å gjelde gifte og ugifte i omtrent samme grad.

En forklaring på det negative forholdet mellom fars utdanning og utenomekteskapelig fruktbarhet kan for eksempel være at personer med høyere sosioøkonomisk bakgrunn i større grad er opptatt av å ha et godt økonomisk rammeverk når man skal bli foreldre, og at de derfor venter med å få barn til de gifter seg. I tillegg kan det tenkes at velutdannede foreldre, som kanskje er mer tilbøyelige til å ta langsiktige konsekvenser i betraktning, understreker viktigheten av samboerkontrakt eller fordelene med å være gift, og barna i tillegg kan føle et sterkere sosialt press til å gjøre som foreldrene sier.

Litteraturliste

Becker, G. S. (1974), 'A theory of marriage.' In *Economics of the family: Marriage, children, and human capital*: 299-351. UMI. <http://www.nber.org/chapters/c2970> [12.5.2013].

Becker, G. S. (1973), 'A theory of marriage: Part I.' *The Journal of Political Economy* 81(4): 813-846.

Bumpass, L. and H.H. Lu 2000, 'Trends in Cohabitation and Implications for Children's Family Context in the United States.' *Population Studies* 54(1).

Copen, C.E., K. Daniels, W.D. Mosher 2012, 'First Premarital Cohabitation in the United States: 2006-2010 National Survey of Family Growth.' *National Health Statistics Report* 64. <http://www.cdc.gov/nchs/data/nhsr/nhsr064.pdf> [12.5.2013].

Dommermuth, L., K.A. Wiik and T. Noack 2009, 'Gift, samboer eller bare kjæreste.' *Samfunnsspeilet* 2009/1: 13-19. <http://www.ssb.no/befolkning/artikler-og-publikasjoner/gift-samboer-eller-bare-kjaereste>. [12.5.2013].

Frejka, T., T. Sobotka, J.M. Hoem and L. Toulemon 2008, 'Summary and General Conclusions: Childbearing Trends and Policies in Europe.' *Demographic Research* 19(2): 5-14.

Kennedy, S. and E. Thomson 2010, 'Children's Experiences of Family Disruption in Sweden: Differentials by Parent Education over Three Decades.' *Demographic Research* 23(17): 479-508.

Kennedy, S. and Bumpass, L. 2008, 'Cohabitation and Children's Living Arrangements: New Estimates from the United States.' *Demographic Research* 19(47): 1663-1692.

Kennedy, Sheela 2005, *Education and family change: A comparative study of shifts in the timing and structure of family formation*. University of Pennsylvania. Retrieved from <http://search.proquest.com/docview/305458531?accountid=14699> [12.5.2013].

Kiernan, K. 2004, 'Cohabitation and Parenthood: Unmarried Cohabitation and Parenthood in Britain and Europe.' *Law & Policy* 26(1): 33-55.

Kitterød, R.H. 2012a, 'Ikke lenger nedgang i husarbeidet.' *Samfunnsspeilet* 2012/4: 48-55
<http://ssb.no/kultur-og-fritid/artikler-og-publikasjoner/ikke-lenger-nedgang-i-husarbeidet>
[12.5.2013].

Kitterød, R.H. 2012b, 'Fedre deltar mer i husarbeid og omsorg.' *Samfunnsspeilet* 2012/4: 56-63. <http://www.ssb.no/kultur-og-fritid/artikler-og-publikasjoner/fedre-deltar-mer-i-husarbeid-og-omsorg> [12.5.2013].

Kravdal, Ø. 2002, 'Is the Previously Reported Increase in Second- and Higher-order Birth Rates in Norway and Sweden from the mid-1970s Real or a Result of Inadequate Estimation Methods?' *Demographic Research* 6(9): 241-262.

Kravdal, Ø. 2001, 'The High Fertility of College Educated Women in Norway: An Artefact of the Separate Modelling of Each Parity Transition.' *Demographic Research* 5(6): 187-216.

Kravdal Ø. 1999, 'Does marriage require a stronger economic underpinning than informal cohabitation?' *Population Studies* 53(1): 63-80.

Kravdal, Ø. and R.R. Rindfuss 2008, 'Changing Relationships between Education and Fertility: A Study of Women and Men Born 1940 to 1964.' *American Sociological Review* 73(5): 854-873.

Lesthaeghe, R. 2010, 'The Unfolding of the Second Demographic Transition.' *Population and Development Review* 36(2): 211-251.

Manlove, J., S. Ryan, E. Wildsmith and K. Franzetta 2010, 'The Relationship Context of Nonmarital Childbearing in the U.S.' *Demographic Research* 23(22): 615-654.

McLanahan, S. 2004, 'Diverging Destinies: How Children Are Faring Under the Second Demographic Transition', *Demography* 41(4): 607-627.

McLanahan, S.S. 1995, 'The Consequences of Nonmarital Childbearing for Women, Children and Society', *Report to Congress on Out-of-Wedlock Childbearing*, 229-239. U.S.

Department of Health and Human Services. www.cdc.gov/nchs/data/misc/wedlock.pdf [12.5.2013].

Moore, K.A. 1995, 'Executive Summary: Nonmarital Childbearing in the United States', *Report to Congress on Out-of-Wedlock Childbearing*. U.S. Department for Health and Human Services. www.cdc.gov/nchs/data/misc/wedlock.pdf [12.5.2013].

Noack, T. 2001, 'Cohabiting in Norway: An Accepted and Gradually More Regulated Way of Living.' *International Journal of Law, Policy and the Family* 15(1): 102-117.

Noack, T. and N. Keilman 1993, 'Kap 8.1 Familie og husholdning.' i *Sosialt utsyn*: 289-301.

O'Connell, M. and C.C. Rogers 1984, 'Out-of-Wedlock Births, Premarital Pregnancies and Their Effect on Family Formation and Dissolution.' *Family Planning Perspective* 16(4): 157-162.

Oppenheimer, V.K. 1994, 'Women's Rising Employment and the Future of the Family in Industrial Societies.' *Population and Development Review* 20(2): 293-342.

Oppenheimer, V.K. 1988, 'A Theory of Marriage Timing.' *American Journal of Sociology* 94(3): 563-591.

Perelli-Harris, B., W. Sigle-Rushton, M. Kreyenfeld, T. Lappegård, R. Keizer og C. Berghammer 2010, 'The Educational Gradient of Childbearing within Cohabitation in Europe.' *Population and Development Review* 36(4): 775-801.

Raley, R.K. 2001, 'Increasing Fertility in Cohabiting Unions: Evidence for the Second Demographic Transition in the United States?' *Demography* 38(1): 59-66.

Regjeringen 2013a, 'Økonomiske forhold mellom samboere – arv og uskifte.' Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet.
<http://www.regjeringen.no/en/dep/bld/ryddemappe/temainnhold/okonomiske-forhold-mellom-samboere.html?id=415470> [12.5.2013].

Regjeringen 2013b, 'Trygd og sosialhjelp.' Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet.

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/bld/ryddemappe/temainnhold/samboere-trygd-og-sosialhjelp.html?id=415478>. [12.5.2013]

Regjeringen 2013c, 'Rett til arv og uskifte for samboere med felles barn.' Justis- og beredskapsdepartementet. <http://www.regjeringen.no/nb/dep/jd/tema/arv/sub/rett-til-arv-og-uskifte-for-samboere-med.html?id=560789> [12.5.2013]

Rindfuss R.R, K.B. Guzzo and S.P. Morgan 2003, 'The Changing Institutional Context of Low Fertility.' *Population Research and Policy Review* 22(5-6): 411-438.

Skrede, K. and M. Rønsen 2006, 'Likestilling og fruktbarhet: Hvor bærekraftig er den nordiske modellen?' *Samfunnsspeilet* 2/2006: 2-9. <http://www.ssb.no/befolkning/artikler-og-publikasjoner/hvor-baerekraftig-er-den-nordiske-familiepolitiske-modellen> [12.5.2013].

Statistisk sentralbyrå 2013, 'Fødte, 2012.' <http://www.ssb.no/befolkning/statistikker/fodte/aar>. [12.5.2013].

Statistisk sentralbyrå 2012a, 'Samboere, 2011.' <http://www.ssb.no/befolkning/statistikker/samboer> [12.5.2013].

Statistisk sentralbyrå 2012b, 'Befolkningens utdanningsnivå, 1. oktober 2011.' <http://ssb.no/utdanning/statistikker/utniv> [12.5.2013].

Surkyn, J. and Lesthaeghe, R. 2004, 'Value Orientations and the Second Demographic Transition (SDT) in Northern, Western and Southern Europe: An Update.' *Demographic Research Special Collection* 3(3): 43-86.

Sweeney, M.M. 2002, 'Two Decades of Family Change: The Shifting Economic Foundations of Marriage.' *American Sociological Review* 67(1): 132-147.

Upchurch, D.M., L.A. Lillard, and C.W.A. Panis 2002, 'Nonmarital Childbearing: Influences of Education, Marriage and Fertility.' *Demography* 39(2): 311-329.

van de Kaa, D.J. 2002, 'The Idea of a Second Demographic Transition in Industrialized Countries.' *The Sixth Welfare Policy Seminar of the National Institute of Population and Social Security*. 29 January. Tokyo, Japan. http://websv.ipss.go.jp/webjad/WebJournal.files/population/2003_4/Kaa.pdf. [12.5.2013].

van de Kaa, D.J. 1997, 'Options and Sequences: Europe's Demographic Patterns.' *Journal of the Australian Population Association* 14(1): 1-29.

Wiik, K.A. 2005, 'Førstemann ut har lav sosial bakgrunn.' *Samfunnsspeilet* 2005/2: 25-29.
<http://www.ssb.no/befolkning/artikler-og-publikasjoner/forstemann-ut-har-lav-sosial-bakgrunn> [12.5.2013].

Willis, R.J 1999, 'A Theory of Out-of-Wedlock Childbearing.' *Journal of Political Economy* 107(6): 33-64.